

Ръководство за учители в предучилищен и начален етап на обучение

*Подкрепа на социалното и
емоционалното развитие в
приобщаваща среда чрез
идентифициране на нивото на
способности на децата и учениците
с тестовете на Бине–Търман и
експериментите на Пиаже*

Публикацията е по проект „Образователен модел за идентифициране и диференцирани подходи в работата с ученици със специални образователни потребности, хронични заболявания, ученици в риск и талантили ученици в българското приобщаващо образование“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ (Договор № КП-06-Н50/8 от 14.07.2021 г.).

Съдържание

Увод

Приобщаващи политики и картографиране на способностите на подрастващите

Приобщаваща образователна среда и профил на учениците в нея

Картографиране на способностите, измервани с теста на Бине–Търман и емоционално-социален въпросник

Препоръки за работа с теста на Бине–Търман и емоционално-социален въпросник на децата на календарна възраст 4 години

Препоръки за работа с теста на Бине–Търман и емоционално-социален въпросник на децата на календарна възраст 5 години

Препоръки за работа с теста на Бине–Търман и емоционално-социален въпросник на децата на календарна възраст 6 години

Педагогическа рефлексия и анализ през компетентностен и психологически ракурс на способностите на децата в начален етап на обучение.

Рефлексивността като принцип на педагогическата технология

Проверка на фонетичната рефлексия на 7–10-годишните

Проверка на морфологичната рефлексия на 7–10-годишните

Проверка на синтактична рефлексия на елементи от задачите на теста за 7–10-годишни деца

Заключителни бележки

Описание на приложението

Използвана литература

Приложение

Тест – календарна възраст 4 г.

Тест – календарна възраст 5 г.

Тест – календарна възраст 6 г.

Тест – календарна възраст 7 г.

Тест – календарна възраст 8 г.

Тест – календарна възраст 9 г.

Тест – календарна възраст 10 г.

УВОД

Когнитивното и социално-емоционалното развитие на съвременните деца са пряко свързани със социалната среда и моделите на взаимодействие в нея. Формирането на социални умения и адресирането им към бъдещата реализация на подрастващите са динамични и зависят от множество фактори, които са взаимосвързани, като например: технологиите, дигитализацията и тяхното въздействие върху цялостното развитие на подрастващите, новите форми на обучение – дистанционни, смесени, развиващи се заедно с присъствените, които за съжаление не спомагат за намаляване на образователното неравенство; заедно с това може да прибавим и новите профили на семейните отговорности и модели на взаимодействие, силно повлияни от пазара на труда, който на този етап е глобализиран и позволява повече мобилност. По тази причина много често децата остават на грижата на възрастните родители или им се налага непрекъснато да се местят от училище в училище поради промяна на работните места на родителите. Към тези фактори допълваме военните, религиозните и други конфликти, които налагат принудително номадство на милиони семейства. Всичко това повлиява на здравето и психическото благополучие на съвременните хора и техните деца, създава нова по рода си образователна картина. В този контекст образователната институция се налага да бъде гъвкава и да търси възможности за развитие с акцент върху социалните и емоционалните страни на подрастващата личност, както и да развива иновативни образователни подходи, за да настигне бързо променящата се социална среда и променената социална заявка към училището. Съвременните родители все по-често говорят за домашно училище, Монтесори подходи, STEM/STEAM модели на обучение и др. Цялата тази динамика изисква да се търсят средства, чрез които педагозите да могат лесно да идентифицират способностите на децата и учениците, така че да изграждат качествена практическа картина за етапа на тяхното развитие.

Ето защо педагогическите специалисти имат нужда от практически, лесно приложими методи, обезпечавщи необходимостта да организират приемаща образователна среда с гъвкави подходи, съотнесени към индивидуалните способности на детето.

Поради това нашето внимание е насочено към тестовете на Бине–Търман и експериментите на Пиаже. И двата инструмента са създадени в началото на XX в. в търсене на промяна на съществуващата образователна система, като се акцентира върху

факта, че обучението не бива да изключва от системата си децата с различен потенциал, а да им предоставя възможности за развитие и реализация.

Нещо повече, разкриването на актуалните способности трябва да става с внимание и разбиране към нивото, на което се намира всяко конкретно дете. В предговора към първия формат на теста на Бине–Симон пише, че „за да може да направим възможното да осигурим вниманието и добрата воля на изследваното лице, да запазим неговата естественост, да предизвикаме у него желанието да използва всички умствени сили, с които разполага, да не смутим с нищо неговата умствена работа, ние сме се постарали да изберем такива задачи, които да будят интереса и да не предизвикват умора“ (Бине–Симон, 1936). Намирането на учебно-познавателната комфортна среда в разработения от нас инструмент е допълнено с емоционално-социален въпросник, през който учителят да верифицира дадените от детето/ученика решения на познавателните задачи. Така, вписвайки се в разбирането на Бине–Симон за необходимостта от провокиране на познавателната воля на детето, добавяме и провокация към професионалната реализация на педагозите, като им даваме възможност към учебно-познавателния резултат на подрастващите да допълнят и оценка на средата, груповите отношения, ефективността и взаимодействието с детето/ученика и други параметри на социално-емоционалното развитие. Подобна оценка, осъществена в съвременната многомерна образователна картина на групата/класа, е конструктивна подкрепа за учителя.

Първите десетилетия на XX в. са много динамични и с бързи темпове се развива нова образователна философия, която поставя в центъра правата на децата и задължението да им се осигурят „условия да се развиват правилно телесно и душевно“ (Женевската декларация за правата на детето от 1924 г.)

Все повече изследователи насочват своето внимание към описание на развитието на децата, което има значително влияние върху промяната на образователната парадигма.

В този период разбирането за интелектуалното развитие е широко застъпено в теориите за йерархията на познавателните механизми от Жан Пиаже. Те предизвикват разисквания относно измерването на интелигентността и етапите в развитието на децата още тогава. Например значително място в теорията на Виготски за детското мислене заема анализът на експериментите на Пиаже. Виготски (2000) в петата си лекция –

„Въображението и неговото развитие в детска възраст“, отделя специално внимание на приноса на експериментите на Пиаже, като казва: „Както е известно, ние сме задължени на редицата интересни експериментални изследвания на детската възраст на Пиаже. Същността на изследванията и тяхната фактическа страна се заключава в следното: Пиаже експериментално показва, че детето недостатъчно ясно различава в съзнанието си впечатленията, които получава от външния свят, и впечатленията, които получава само от себе си. Неговото Аз и външната действителност са все още недиференцирани в неговото съзнание; то често смесва едното или другото.“ Критериално-референтният подход на Пиаже според Michael Shayer (2010) чрез набора от контексти, които избират децата, може да бъде съотнесен и оценен спрямо „психометричния път“ на измерване на интелигентността. Методологията, основана на експерименти и критерии за оценка, има значителни предимства и позволява децата да бъдат успешно предизвикани да стигнат по-далеч в мисленето си.

В предговора си към българското издание на „Измерване на интелигентността у децата“ на Бине и Симон Д. Кацаров (1936) определя „измерителната стълбица за интелигентността“, която представлява групи от задачи (тестове), които могат да бъдат решени от 75% от тестваните от възрастта, за която са предназначени, а са твърде сложни за по-долната възраст и твърде леки за следващата, като „проста, но гениална мисъл на Бине, която се оказала неуязвима в психологическата си същност“ за определяне на умствената възраст. В изследването си M. Shayer (2010) мотивира необходимостта от осмисляне на двата пътя за измерване на интелигентността чрез „психометричния път, който се занимава с измерването на интелигентността и включва методологията на тестване, основано на норми; пътят, следван от Пиаже и други, от самото начало разглежда свързания въпрос за това как може да се опише интелигентността и използва методология, основана на критерии... Описани са критериално-референтният подход на Пиаже и изборът на контексти, в които децата могат да бъдат успешно предизвикани да стигнат по-далеч в мисленето си.“

Настоящото ръководство има за цел да представи структуриран инструмент, базиран на тестовете на Бине-Търман, експериментите на Пиаже и социално-емоционалното развитие така, че достигането до идентифицирането на актуалното състояние да детето да бъде лесно и добре илюстрирано чрез картографиране и педагогическа рефлексия. Идеята педагозите да имат възможност в рамките на час да могат да се ориентират в състоянието на детето/ученика и да направят практически приемлива характеристика за работата на детето/ученика с конкретни теми от учебното

съдържание, е предизвикателство на деня. То идва от факта, че в една група/клас има много различни и небалансирани помежду си групи от деца/ученици с различни способности към които педагозите трябва да имат индивидуален подход в класно-урочната им работа.

ПРИБОЩАВАЩИ ПОЛИТИКИ И КАРТОГРАФИРАНЕ НА СПОСОБНОСТИТЕ НА ПОДРАСТВАЩИТЕ

Темата за приобщаващите политики търси непрекъснато възможности за операционализиране на работата на учителите, така че да се повишат ефективността и последващата удовлетвореност от постигнатите резултати. Това е свързано с изясняване на същността на процеса от най-различни ъгли. Прегледът на доказателствата за влиянието на играта върху ученето от гледна точка на невронауките сочи, че „Активното участие в дадено преживяване изисква както внимание, така и реакция. Дейностите и събитията, които са способни да предизвикат активно участие, са уникално важни в дискусията за ученето чрез игра; трудно е да си представим, че едно преживяване може да повлияе на нашето съзнание и мислене, без първо да е в състояние да ни плени. ... Невронно, активното участие е свързано с мрежи, участващи в контрола на вниманието, целенасоченото поведение, наградата, времевата осъзнатост, дългосрочното извличане на паметта и регулирането на стреса“ (Liu et al., 2017). Това прави разбирането за приобщаването и търсената индивидуализация от него задължително свързано с играта. Според Е. Бърн (1996) „емоционалната депривация може да има фатални последици. Тези наблюдения пораждат идеята за *глад за дразнител* и сочат, че най-предпочитаните форми на дразнител са тези, които предоставя физическата близост – извод, лесен за възприемане, като се изхожда от всекидневния опит.“ Според Müller & Carpendale (2000) „основният въпрос на Пиаже в „Социологически изследвания“ се отнася до връзката между рационалността, индивидуалния интелект и социалния живот“. Така се препотвърждава темата за необходимостта от активно участие на детето в дейността, която извършва. Това от своя страна логически се свързва с извода, който прави в изследването си Kubli (1979), че „комуникацията на учителя трябва да се осъществява възможно най-обратимо, като в преподаването му се представят онези от неговите собствени схеми за усвояване, които могат да бъдат уравновесени от учениците със схемите, които вече са им на разположение“.

Намирането на възможности за предоставяне на средства за установяване на способностите на учениците в оперативния порядък на педагогическата технология може да се окаже разковничето на процеса на индивидуализация и личностно ориентиран устойчив образователен процес.

Картографирането на способностите на учениците е приложна практика за създаване на карти. Терминът е с гръцки произход (*χάρτις* – карта, и *γραφειν* – пиша). При

картографирането първо се нанасят събраните данни от основанията, от които тръгваме при структурирането на идеята за практическо приложимо средство за установяване на способностите на децата и учениците в оперативен порядък от учителя. В изграждането на картата се прилагат съвременните технологии за бърза обработка на информацията и намиране на акцентите в нея. В същото време отворените глобални пространства (вече преживяната пандемия, миграцията на хора и капитали, екологичните проблеми, нестихващите локални войни и т.н.) са непрекъснато променящата се среда, към която се налагат текуща чувствителност и гъвкавост от страна на учителя. Част от търсената гъвкавост може да бъде обезпечена чрез практически приложим инструмент, насочен към способностите на подрастващите. Темата за картографирането на знания, когнитивни процеси и др. съпътства пораждането на необходимостта от развиване на паралелна оценка на количествените показатели, с които се оценяват знанията на учениците. В процеса на работа много често се налага да се отчитат редица допълнителни условия, които повлияват на постиженията на учениците и/или изискват различен, нестандартизиран, индивидуализиран подход от страна на учителя. Нуждата от практически приложим гъвкав инструмент в ръцете на педагозите довежда до педагогическа интерпретация на инструменти от: психологията, какъвто е картографирането; бизнеса – какъвто е портфолиото; информатиката – каквито са системите за мрежов анализ на резултати, и до вземането предвид на фактори, които могат или са повлияли на процеса и съответно на резултата (постижение за ученика и учителя). През 80-те години на XX в. се появяват автори като Joseph D. Novak (Novak & Gowin, 1984) и T. Buzan (2006), които разработват концепции за мотивираното учене, мрежови пространствени концепции на ученето, собствени учебни решения от страна на учениците и др. В последните години се картографират развитието и разслоението на интереса към проблемите на образованието, като се изграждат мрежови модели на разпространение на даден подход, проучвания и споделени практики в глобалната образователна среда. В изследването си Solih et al. (2024) анализират масив от публикации от 74 държави по темата за емоционалната интелигентност, за да установят доколко е застъпена проблематиката в различните страни, както и какви мрежи на сътрудничество съществуват между тях. Това е много интересен подход, който дава възможност да се види образователната среда в нейната глобална реалност и обмяна на информация, опит и теоретични влияния. Подобно разбиране разширява представата за образованието като съвременна социална, информационна, виртуална среда, където то функционира и решава социални задачи.

Картографирането в образованието в съвременното отворено информационно пространство може да се окаже значимо и необходимо за обхващане и разбиране на протичащите процеси в условията на традиционно (присъствено) и дигитално учене и обучение. Противоречието на системата, която е обемна и необзрима, от една страна, и от друга – достъпна през база данните, вече води и до нов модел на развитие и реализиране. Описанието и оценката на случващото се в тази посока тепърва предстоят.

Съвременният процес на обучение и образование и развитието на индивидуалния подход, базиран на политиката за устойчиво развитие, изискват да бъде изградена система за качествена и количествена оценка на педагогическия процес, постиженията на участниците в него, реализираната административна отговорност и базата, която осигурява образователната институция. Наличието на оперативни данни за етапа, в който се намира текущият учебен процес, които да са на разположение на учителя чрез използване на оперативен документ, е средство за развиване на гъвкава образователна политика и изграждане на приобщаваща среда за всички участници в процеса на обучение. Необходими са административна компетентност на педагозите и отговорност за самостоятелни решения по отношение на учебната дейност във връзка с изискванията на личностно ориентираното обучение в приобщена образователна среда. Най-малкото заради това, че профилът на съвременните ученици е динамичен и многообразен, което изисква вземането на гъвкави, нестандартни решения от педагозите.

Предприеманото картографиране на познавателните способности на децата и учениците с помощта на тестовете на Бине–Търман, експериментите на Пиаже, съчетани с въпросник за социално-емоционална оценка, е опит да се достигне до динамичен, свит от гледна точка на време за приложение и допиращ се до базови учебно-познавателни компетентности на децата и учениците инструмент за оценка на способностите на подрастващите от страна на учителите.

Картографирането на способностите може да се направи, като се оценят моментното изискване на учебните програми и образователни стандарти и тяхното съотнасяне към актуалното състояние на учебно-познавателните способности на подрастващите. Под моментно изискване на учебните програми се разбират динамиката на процесите в съвременното общество и социалната поръчка, която то има към образователната система, както и необходимостта от перманентно обновяване на заложеното учебно съдържание в учебните програми, методите, формите на обучение и т.н. – това, което остава непроменимо, е нуждата от отчитане на отношението учебно съдържание–учебно-познавателни способности и мотивация за учене на децата и

учениците. Тази релация винаги трябва да се премери, планира, разработи и впише в ефективен учебен процес.

ПРИБОЩАВАЩА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА И ПРОФИЛ НА УЧЕНИЦИТЕ В НЕЯ

В последните години се направи много за реализирането на общообразователна политика, насочена към всички подрастващи независимо от техните способности. Основната цел е да се създаде приемаща среда, в която всеки подрастващ да може да развива своите способности, като формира компетентности, необходими за бъдещата му социална реализация, съответна на неговите индивидуални възможности. Това усложнява неимоверно задачата на педагозите. Установяването на индивидуалните способности на всяко от децата, които са включени в групата или класа, индивидуализирането на учебното съдържание, мотивирането за учене и постигането на удовлетворителни резултати придобиват нов педагогически контекст.

Педагогическите контексти се развиват във времето и са зависими от степента на технологизиране на обществото, което към момента подминава етапа на четвъртата индустриална революция, за да прескочи в новия етап – информационния, с настъпващ изкуствен интелект. Същевременно се променя отношението към различните хора и възможността те да бъдат равноправни членове на обществото. Това от своя страна променя философията на процеса на обучение, структурата на педагогическата технология, системата от очаквани резултати. С отварянето на информационното поле става различна и ролята на учителя. От приносител на информация той вероятно днес има по-скоро задачата да я верифицира и насочи към личните учебно-познавателни потребности на подрастващите, така че те да разберат и приложат информацията и формираните през нея умения, за да се разгърне система от компетентности, необходими за социална и трудова реализация.

Възниква въпросът, дали в днешния ден учителят е готов за това, още повече че в последните по-малко от 10 години преживяхме много промени. Например потребителският модел на информацията, която присъства в социалното пространство, задава смисъла на отношението учител–ученик, а оттам – и предопределя ролята на учителя. От една страна, е настъпването на дигиталната среда и съпътстващата я дигитална грамотност, а от друга – развиващата се приобщаваща среда и разширяването на многообразието от учебно-познавателни потенциали на подрастващите. Така в Наредбата за приобщаващото образование са представени четири категории деца и ученици – със специални образователни потребности (СОП), с хронични заболявания, в риск и надарени.

В резултат са необходими компетентности за разпознаване и работа с деца и ученици от четирите категории, наред с което и съобразяване и ефективно взаимодействие с децата и учениците извън тези категории. Липсата на еднозначни критерии за разпознаване на децата и учениците в риск и надарените, както и нееднозначният регламент за работа с деца и ученици с билингвистичен профил, насочва към предлагането на метод за лесно индивидуално категоризиране на децата и учениците, което е описано в ръководството. Следва да се подчертае, че целта на ръководството не е масово използване за проследяване на нивото на усвоени знания, умения и социално и емоционално развитие спрямо определени стандарти. Напротив, изследванията, проведени за апробиране на методиката, еднозначно потвърждават, че във всяка категория деца и ученици има силна хетерогенност в равнището на развитие. Така инструментът дава на учителя насока за индивидуално отнасяне на всяко дете и ученик и очертаване на профил по отношение на неговото когнитивно, социално и емоционално развитие при съпоставка с конкретното ниво на групата/класа, към които принадлежи. Този подход позволява прилагането на индивидуалното и диференцирано взаимодействие, при което не се следват унифицирани стандарти и се постигат оптимална гъвкавост и съответно ефективност.

КАРТОГРАФИРАНЕ НА СПОСОБНОСТИТЕ, ИЗМЕРВАНИ С ТЕСТА НА БИНЕ–ТЪРМАН, И ЕМОЦИОНАЛНО-СОЦИАЛЕН ВЪПРОСНИК

Избраният метод за картографиране на способностите на децата и учениците е базиран на учебното съдържание за съответната възраст спрямо съдържанието на задачите от теста на Бине–Търман, експериментите на Пиаже и социално-емоционалния въпросник.

Целта на това съотнасяне е определяне на типа компетентност, която се формира.

Информация, предоставяна от данните, събрани от учителя с настоящия инструмент

1. Структуриране на съдържанието по трите компонента на инструмента¹

А) Бине–Търман:

- *назоваване* на възраст
- *нареждане* по подражание на клечки
- *рисуване* на квадрат
- *повтаряне* на четири числа
- *повтаряне* на изречение
- *разбиране* от първа степен.

Информацията, която получава учителят, е за няколко умения, които се измерват, и може да бъде представена описателно.

Назоваването е пряко свързано с езиково-комуникативното развитие, умението за изразяване, номиниране, ситуативна оценка на комуникативната ситуация, която от своя страна е пряко свързана с формирането на умения за разбиране, осмисляне. Натрупването на езиково-комуникативна компетентност се отнася до способността за извличане от дългосрочната памет на необходимата информация за конкретната комуникативна ситуация. Назоваването е от различен ранг. Може да се назовават предмети, може да се назовават действия и т.н. Назоваването е ключова компетентност, която е представителна за интелектуалното развитие на детето. Форматите на назоваване са различни за различните възрасти.

¹ Ще илюстрираме тук със съдържанието на инструмента за четиригодишни деца.

Нареждането на предмети е базирано на визуално-пространствената преработка на информация, която е зависима и свързана със степента на развитие на грубомоторната конструкция и фината моторика. Поражда необходимост от следване на модел/подражание.

- Тези измерени умения имат пряко отношение към съответната възраст. Те могат да се определят по четиристепенна скала – не се справя, справя се с помощ, справя се самостоятелно, мотивирана дейност. По този начин се получава оперативна информация за нивото на изпълнение на задачата.

Очакваните резултати в групата за четиригодишните в учебното съдържание по основните области на развитие – езикови, комуникативни и моторни умения, са:

- Български език и литература – назоваване на собствено име, възраст, семейство, предмети от всекидневието. Целта е развиване на речта и формиране на представа за себе си.
- Нареждането е свързано с познавателната област математика/конструиране и технологии – следване на образец, разпознаване на прости геометрични фигури, конфигурации. Целта е да се постигнат координация око–ръка в пространството; логика на построението, което трябва да направи; наблюдение и следване.
- Типът компетентности, които се идентифицират с тези задачи, са разнообразни.

Назоваването по-скоро е свързано с езиково-комуникативните компетентности, които носят в себе си и модулите на личната компетентност (себепознанието). В различните възрасти има съответно и различна отнесеност към ситуацията на говорене. Степента на абстрахиране на ситуацията също е различна.

Нареждането като тип компетентност е (логически пространствена) компетентност, която изисква добра моторна и перцептивна способност.

- Избраните въпроси от теста на Бине–Търман и експериментите на Пиаже проверяват широка палитра от умения, които са представени в следващите таблици. При разработването на картата от умения се ръководехме от структурата на включените в тестовете за всяка възраст въпроси, в чийто подбор е отчетено и мнението на детски и начални учители. Основание за това беше главната цел –

общообразователните учители да получат лесен и удобен инструмент, който да не изисква допълнителна подготовка, а да е максимално близък до процеса на работа и да е разпознаваем.

Като се опираме на опита на педагозите, систематизираме съдържанието на проверяваните умения и типа компетентности, които се идентифицират с теста. Уменията, които се оценяват, са когнитивни, моторни, езикови, визуално-интерпретативни, фонологични, конструктивни и др. и са част от учебното съдържание.

Б) Експериментите на Пиаже проверяват система от логико-пространствени компетентности. Те се извършват за всички възрасти с едни и същи задачи, за да може да се очертае линия за сравнение на изследваните възрастови групи.

В) Въпросник за учителя – социално-емоционални умения. Събиране на информация за социалната обезпеченост на средата в групата/класа на децата, тяхното емоционално взаимодействие и сътрудничество.

2. Измерваните умения с разработения инструмент имат връзка с учебното съдържание за съответната възраст

Едно от предизвикателствата на всяка оценка/диагностика е намирането на нейната съответност в учебното съдържание и методите на обучение. Подходящият подбор на задачите, темите, упражненията, с които учителят може да работи по време на учебния процес, е ключът към практическата приложимост на получените резултати от диагностиката. В противен случай самото измерване на компетентности ще бъде формално и не би подкрепило работата по време на учебните ситуации и/или учебния час. В търсене на възможност за такава интерпретация на данните е направено позоваване на фрагменти от учебното съдържание.

ПРЕПОРЪКИ ЗА РАБОТА С ТЕСТА НА БИНЕ–ТЪРМАН И ЕМОЦИОНАЛНО-СОЦИАЛЕН ВЪПРОСНИК НА ДЕЦАТА НА КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 4 ГОДИНИ

Деца на четири години, които са в първа група на детската градина, започват своята подготовка за предстоящия период на ограмотяване в началното училище. При тях уменията са доста различно структурирани, тъй като те следват логиката и моделите на семейната среда. Затова определянето на вида, нивото и състоянието на наблюдаваните умения може да има сериозно влияние върху цялостното училищно развитие на детето. Ако на тази възраст се подходи структурирано и се извършат системни наблюдения на вида на прогреса на детето, би трябвало да се очаква, че още в рамките на детската градина могат да бъдат преодолените задържащи развитието предпоставки от социален, емоционален, интелектуален, мотивационен и друг характер.

Задачите от теста на Бине–Търман измерват система от умения, които са характерни за възрастта. Експериментите на Пиаже проследяват параметри на логическото мислене, сравнение, пространствената ориентация и са представени в табл. 1.

Системата от измервани умения следва логиката в личностното развитие на децата в тази възраст. Това е период, в който детето преминава от сензорно-моторен етап към символно мислене. В езиковото развитие вече се структурира представата за „аз“ и „мое“, която, както е известно, е езикова категория с късна онтогенеза. Появяват се описателни конструкции „аз съм ...“, с които децата започват да разпознават себе си като отделни субекти.

Представените типове компетентности имат връзка с деветте ключови компетентности. Основната от тях е езиково-комуникативната, но наред с нея от значение са и уменията за учене, фрагменти от математическата компетентност, както и социалната и гражданската компетентност. Компетентностите се изграждат чрез назоваването на различни предмети и техните признаци, действията и участниците в тях (сюжетните игри), развитието на устната езикова компетентност, боравенето с прости изречения и др. Съвестност или взаимодействие, както се използва в предучилищния етап на обучение, са свързани с чуване и изпълнение на инструкции, следване на модели и т.н. Сравненията по форма и цвят са адресирани към математическите компетентности. Децата в тази възраст започват своя системна адаптация към уменията за учене и социалноактивно поведение. В този период от тяхното развитие се изгражда представата за личното физическо пространство спрямо личното физическо пространство на другия; организацията на това пространство в конфигурацията на

различни групови модули – в редица по един, в редица по двама; един до друг; шахматно и т.н., както и се създават умения за спазване на норми като: говори тихо, изчакай реда си, помогни на другарчето си и т.н.

В табл. 1 са включени задачите от теста с техните акценти и измерваните умения на детето: да разбира понятия, реч; да прилага зрително-моторна координация; да развива фина моторика; да разбира реч, като активно използва словесната, слуховата, моторната памет; да показва синтактична осъзнатост и да конструира и разбира словосъчетания, непълни изречения, прости изречения; активно да създава връзка между реч и ситуация на действие. Съответно на тези измервани умения отговарят типовете компетентности: когнитивни, фонологични, езиково-комуникативни, моторни и т.н.

Таблица 1. Картографирани умения за четиригодишните

№	Задача от теста	Измервани умения	Тип компетентност
1	Назоваване на възраст	Разбира понятието възраст като своя характеристика, езикова осъзнатост.	Предпоставително идентифициране на време – възраст/езикова интерпретация на себеусещането чрез говорене/посочване с жест
2	Нареждане по подражание на клечки	Прилага зрително-моторна координация, пространствено мислене.	Синхронизация на представа за форма и конструирането ѝ с предмети от всекидневието. Преструктуриране на функция на предметите. Това е продължение или предпоставка за символна игра.
3	Рисуване на квадрат	Фина моторика, възпроизвеждане на форма, зрително възприятие	Фина моторика/визуална интерпретация на даден модел и/или показано действие. Подражанието е ключово за развитието, но в дигиталната си среда детето трудно може да намери модели за подражание.
4	Повтаряне на 4 числа	Слухова памет, спазване на зададена последователност/сюжет на действието, внимание	Фонологична (слушане/говорене), следване на абстрактен модел от назовавания
5	Повтаряне на изречение	Словесна памет, синтактична осъзнатост, слухова преработка, интонационна цялост и коректност на смисловата завършеност на изречението	Езикова (слушане/говорене). Следване на модел
6	Разбиране от първа степен	Разбиране на реч, връзка между ситуация и действие	Езиково-комуникативна компетентност/социална ориентираност
7–13	Експерименти (сламки, пластилин, монети)	Логическо мислене, сравнение	Логическа/пространствена

Учебно съдържание

Учебните помагала предлагат задачи, които формират речеви модели, насочени към разбиране на участниците в дадено действие: „Кой/Какво е това?“, „Какво прави?“, „Какъв цвят е?“, „Каква е формата?“ и др.

Работи се върху звукоизвличането, звукоподражанието и структурирането на артикулационните модели на езика чрез наподобяване на звукопроизводството на животни, превозни средства, уреди от бита.

Създават се сюжети от картинки, което формира последователност, линейност и мрежовост на действието, ориентираност във времето и т.н.

Диференцираща роля на инструмента

1. Индивидуални характеристики на децата

- Тест на Бине–Търман

Определянето на индивидуалните способности на детето на тази възраст позволява да се идентифицират изпреварващо или забавящо развитие на децата спрямо хронологичната възраст. Ако детето е с изпреварващо развитие, може да се определи с какво изпреварва връстниците си. Ако е с изоставащо развитие, може да се определи задачите от коя възраст може да решава.

Това е ключова информация за създаването на индивидуална програма и консултиране на родителите.

С теста на Бине–Търман определяме състоянието на логическата структура, умението за правене на сравнение, последователност, избор. Заедно с това се идентифицират моторната компетентност (рисуването, подреждането), зрительно-моторната координация и ориентирането в пространството – нарисувано, подредено, маркирано, видяно и номинирано и т.н., езиково-комуникативната компетентност с приоритет на задържането и възпроизвеждането на вербален материал, ориентирането в ситуацията на комуникацията, социално-емоционалната потенция за общуване, контрол над емоциите и участие в група.

- Експериментите на Пиаже, свързани с логическото мислене и класификацията в предоперационния стадий, показват: егоцентричното мислене, което затруднява разбирането на другия; класифицирането от детето на предмети по очевиден признак, при което то се затруднява да направи същото по двойна

класификация, например класифицираните по цвят предмети да ги сравни и да номинира количествената им разлика (повече са червените кубчета или сините); невъзможността за разбиране на консервация, например обем течност в различни по форма съдове.

2. Време, необходимо за провеждане на тестването и оценка на получените резултати

Време за провеждане на теста – не повече от 15 минути. Време за попълване на въпросника – не повече от 5 минути. Време за систематизиране на отговорите – не повече от 30 минути. Структуриране на оценката – не повече от 30 минути. В рамките на час и половина се постигат информация за индивидуалното състояние и възможност за набелязване на аспектите, в които ще се редуцира учебното съдържание за децата, изоставащи в развитието си, и съответно ще се разширява сложността на задачите от учебното съдържание за даровитите деца.

Тестът може да се попълва електронно (вж. Приложението). Това позволява да се прави лесно сравнение между резултатите от поредни тествания на едно дете или между резултатите на група деца.

Данните от теста могат да се интерпретират спрямо готовността на детето да участва в съвместни дейности от начина, по който следва инструкции, включва се в комуникация, работи с внимание. Съответно резултатите дават възможност да се планират дейности, за да се постигнат горните умения.

3. Оценка на областите на развитие

Оценката може да се направи по четиристепенна скала: не се справя, справя се с помощ, справя се самостоятелно, мотивирана дейност.

Оценката може да е формализирана или описателна в зависимост от целта на представянето ѝ, както е дадено в табл. 2 и/или протокола за оценката на измерването.

Оценка на способностите на децата на 4 години

Практическото обработване и анализирането на получените резултати имат своята динамика. Нейното регистриране може да стане, като се наблюдава таблицата или като се попълни протоколът с данните на всяко от децата.

- Таблица 2, която е от матричен тип, визуализира динамиката в отговорите на детето, което значително улеснява изготвянето на оценката и планирането на учебно-познавателни и социално мотивирани дейности.

Таблица 2. Матрица за оценка²

Област на развитие	Примерна задача	Не се справя	Справя се с помощ	Справя се самостоятелно	Мотивирана дейност
Логическо мислене	Сравняване на сламки/монети (експеримент на Пиаже)	Трудно разбира въпроса и инструкцията към него.	Работи, но с грешки.	Разбира логиката и работи с необходимост от одобрение.	Справя се самостоятелно.
Моторика	Рисуване на квадрат/подреждан с с клечки	Не успява да следва модела.	Подрежда/рисува, но без прецизност.	Подрежда/рисува форма, но недобре разположено в пространството.	Подрежда/рисува точно, подрежда без грешка.
Езиково-комуникативна	Повторение на изречения/назоваване на предмети	Не успява да номинира или повтори изречение.	Не разбира смисъла на думите и изреченията и повтаря автоматично.	Отговаря непълно.	Формира пълни изречения, участва в разговор.
Синхронизация – слух/памет	Повтаряне на 4 числа/слушане на инструкции	Не може да повтори дори една дума или число.	Повтаря 1–2 елемента, разсейва се лесно.	Повтаря успешно повечето елементи.	Повтаря точно и следи инструкциите.

- Протокол на оценката от измерването с примерно решение

Предложеният протокол е друг модел на синтезирана информация, която е получена от теста. Подобно обобщение би било удобно за работа, когато децата имат значителни затруднения при решаването на задачите от теста и се налага разработването на програма с по-висока цел. В протокола може да се записват резултатите от теста, но вече регрупиран в зависимост от идентифицираните умения.

Педагогически протокол за дете – 4 години

I. Общи данни

Име на детето: _____

² Описанията в матрицата за оценка са заимствани от разработения чеклист от Д. Пенчева. Автореферат. Мениджмънт на учебно-познавателния процес при интегрирано обучение на деца и ученици със специални образователни потребности

Възраст: _____ Група/клас: _____
Дата на наблюдението: _____
Наблюдаван от: _____

II. Оценка по области на развитие

1. Логическо мислене

При задача за сравняване на предмети (например сламки или монети) детето:

- не разбира инструкцията и не може да изпълни задачата;
- изпълнява с помощ, но с неточности;
- проявява разбиране и търси одобрение;
- справя се самостоятелно, с проявена мотивация и интерес.

Преценка: _____

2. Моторика

При рисуване на квадрат или подреждане на клечки детето:

- не следва образец или се отказва;
- изпълнява задачата, но с липса на прецизност и пространствена ориентация;
- успява да възпроизведе фигурата частично или неточно;
- рисува и подрежда точно, с увереност и без затруднения.

Преценка: _____

3. Езиково-комуникативна компетентност

При задачи за назоваване или повторение на изречения детето:

- не успява да възпроизведе думи или фрази;
- повтаря механично, без разбиране;
- отговаря непълно, с едносрични или неправилни изрази;
- говори с пълни изречения, включва се в разговор и използва богат речник.

Преценка: _____

4. Слухова синхронизация и памет

При задача за повторение на 4 числа или изпълнение на инструкции детето:

- не може да повтори или следи инструкции;
- повтаря 1–2 елемента, но лесно се разсейва;
- възпроизвежда повечето елементи, но с колебание;
- повтаря точно, разбира и изпълнява указанията без напомняне.

Преценка: _____

III. Обобщение и препоръки

Силни страни на детето: _____

Трудности, които се наблюдават: _____

Препоръчителни дейности за стимулиране: _____

Необходими педагогически подкрепи (ако има): _____

- Примерно попълване на протокол за планиране на актуална педагогическа работа

Наблюдаваните проблеми с логическото мислене може да се включат в допълнителна дейност за работа с реални обекти, които да се сравняват по признак, редене на образователни пъзели под диктовка, групиране на предмети по аналогия и др.

Затрудненията за следване на образец може да се комбинират с работа по задачите от логическото мислене и да се разширят с моторни дейности като: работа с шаблони, моделиране, сортиране на базови форми под диктовка и др.

Езиково-комуникативното затруднение може да се коригира чрез кратки словесни форми, илюстрирани с визуален материал; чрез многократно целенасочено разглеждане на пространствени, цветови и други подробности на сюжета.

Педагогически протокол за дете – 4 години (примерно попълнен за дете с проблеми в развитието)

I. Общи данни

Име на детето: _____

Възраст: _____ Група/клас: _____

Дата на наблюдението: _____

Наблюдаван от: _____

II. Оценка по области на развитие

1. Логическо мислене

При задача за сравняване на предмети (например сламки или монети) детето:

- X не разбира инструкцията и не може да изпълни задачата;
– изпълнява с помощ, но с неточности;
– проявява разбиране и търси одобрение;
– справя се самостоятелно, с проявена мотивация и интерес.

Преценка: Наблюдаваните проблеми с логическото мислене може да се включат в допълнителна дейност за работа с реални обекти, които да се сравняват по признак, редене на образователни пъзели под диктовка, групиране на предмети по аналогия и др.

Затрудненията за следване на образец може да се комбинират с работа по задачите от логическото мислене и да се разширят с моторни дейности като: работа с шаблони, моделиране, сортиране на базови форми под диктовка и др.

Езиково-комуникативното затруднение може да се коригира чрез кратки словесни форми, илюстрирани с визуален материал; чрез многократно целенасочено разглеждане на пространствени, цветови и други подробности на сюжета.

2. Моторика

При рисуване на квадрат или подреждане на клечки детето:

- X не следва образец или се отказва;
– изпълнява задачата, но с липса на прецизност и пространствена ориентация;
– успява да възпроизведе фигурата частично или неточно;
– рисува и подрежда точно, с увереност и без затруднения.

Преценка: Затрудненията за следване на образец може да се комбинират с работа по задачите от логическото мислене и да се разширят с моторни дейности като: работа с шаблони, моделиране, сортиране на базови форми под диктовка и др.

3. Езиково-комуникативна компетентност

При задачи за назоваване или повторение на изречения детето:

– не успява да възпроизведе думи или фрази;

X повтаря механично, без разбиране;

– отговаря непълно, с едносрични или неправилни изрази;

– говори с пълни изречения, включва се в разговор и използва богат речник.

Преценка: Затрудненията за следване на образец може да се комбинират с работа по задачите от логическото мислене и да се разширят с моторни дейности като: работа с шаблони, моделиране, сортиране на базови форми под диктовка и др., което косвено ще допълни развитието на езиково – комуникативната компетентност. Умението за попълване на задачи, които разширяват моторните дейности, правят по-добре координирани окото и ръката, респективно, по-добро следене на реда при четене, а това води след себе си по-устойчива постановка готова за четене.

Езиково-комуникативното затруднение може да се коригира чрез кратки словесни форми, илюстрирани с визуален материал; чрез многократно целенасочено разглеждане на пространствени, цветови и други подробности на сюжета.

4. Слухова синхронизация и памет

При задача за повторение на 4 числа или изпълнение на инструкции детето:

– не може да повтори или следи инструкции;

X повтаря 1–2 елемента, но лесно се разсейва;

– възпроизвежда повечето елементи, но с колебание;

– повтаря точно, разбира и изпълнява указанията без напомняне.

Преценка: Умение за словесно следване на зададен модел и ключов при формиране на умение за отговаряне на въпроси, формиране на умение за чуване на

инструкции, формиране на умение за следване на логиката на по-големи текстови фрагменти.

III. Обобщение и препоръки

Силни страни на детето: _____

Трудности, които се наблюдават: _____

Препоръчителни дейности за стимулиране: _____

Необходими педагогически подкрепи (ако има): _____

ПРАКТИЧЕСКИ ПРЕПОРЪКИ ЗА РАБОТА С ТЕСТА НА БИНЕ–ТЪРМАН И ЕМОЦИОНАЛНО-СОЦИАЛЕН ВЪПРОСНИК ЗА ДЕЦА НА КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 5 ГОДИНИ

В тази възраст децата имат значително по-усложнени задачи, които надграждат предходните. Езиково-комуникативната им компетентност се разширява със системата на местоименията и наречията. Стават по-устойчиви пространствено-времевите представи и тяхното абстрахиране е въпрос на реализирани ситуации. При децата, които се развиват типично, този период на разширяване на езиковата способност поражда любопитство, което доста прилича на вълшебство. Разгръщайки пространствената и времевата картина с помощта на наречия, те някак приближават необятността с една дума, което е съизмеримо с вълшебство. Имат емоционално преживяване в процеса на езиковото разширяване.

Задачите от теста на Бине–Търман измерват система от умения, които са характерни за възрастта, като се търси вече задълбочаване на зрительно-моторната координация с фокус към устойчивото диференциране на признаци от различно ниво на маркиране. Вниманието е насочено и към утвърждаването на понятията от всекидневието и развиването на тяхната функционалност. Експериментите на Пиаже проследяват параметри на логическото мислене, сравнение, пространствената ориентация. В табл. 3 са изложени картографираните умения за петгодишните.

Таблица 3. Картографирани умения за петгодишните

№	Задача от теста	Измервани умения	Тип компетентност
1	Разпознаване на основни цветове	Назоваване и селектиране на цветове, визуално възприемане	Езикова/визуална
2	Идентифициране на части на тялото	Пространствена ориентация и абстрахиране на схемата на тялото, когато тя е представена с различни визуални модели (рисунка, схема, стилизирани снимки и др.)	Когнитивна/пространствена
3	Определения по употреба (стол, вилница и др.)	Лексикална категоризация, словесно обобщение	Езикова/логическа
4	Съставяне на пъзел от части	Конструктивно мислене, зрительно-моторна координация	Когнитивна/конструктивна
5	Сравнение на тежести	Фина моторика, тактилни идентификации, логика и оценка	Сравнение/логическа/сензорно-моторна
6	Изпълнение на поръчки	Разбиране на инструкции, последователност на изпълнението	Когнитивна/инструктивна
7-13	Експерименти (сламки, пластилин, монети)	Логическо мислене, сравнение	Логическо мислене/абстрахиране

Учебно съдържание

Учебното съдържание за тази възраст ще го разгледаме по специализираните образователни направления. Български език и литература за втора група има за цел да развива езиковите и комуникативните умения по посока на устната реч и навици за възпитано говорене, осъзнаване и приложение на езиковите единици, формиране на умения за устно общуване, стимулиране на интереса към книгата и др. Учебното съдържание е структурирано така, че да се работи върху рецепцията на езика, като се слушат кратки текстове, задават се въпроси и се отговаря на тях, намират се героите на историята, мястото на случването на тази история, времето на нейното случване. Заедно с това продължава развиването на уменията за номиниране на заобикалящия свят и назоваването му чрез термини и понятия. Разширява се уменията за тяхното включване в изречения и кратки текстове. Тези ситуации продължават работата по звукоизвличането, като се прави опит да се чуват звукове в определена позиция на думата – в началото или в края, както и да се чуват отделни думи от текста чрез отговори на различни въпроси, да се заучават римувани модели. При работа с книгата се посочват и разпознават основни нейни елементи – страница, ред, илюстрация, заглавие и др.

Учебното съдържание по български език за петгодишните е значително по-сложно, а също така и разширяващо периметъра на абстрактните езикови модели като: заглавие, изречение, дума, звук и т.н. Това вече е стъпка към базовото съдържание на началната грамотност.

Тестът на Бине–Търман и експериментите на Пиаже нямат отношение към творческото мислене, като например съчиняване на истории, следване на сюжет на чут текст. Не се разпознават емоции в речта и изразяването им чрез езика.

На вниманието на теста са темите, свързани с развитието на речта. В тях има назоваване на предмети, действия и качества, съставяне на описания по даден модел или качества. Тези теми са насочени към изграждане на умения за участие в разговори, следване на логиката на събеседника, създаване на подходящи по целта на изказването изречения и др. Важно място в развитието на езиковата компетентност заема формирането на структурата на местоименията и наречията, които подобряват всекидневната комуникация, придават по-голяма чувствителност към ситуацията на комуникацията. Това е условие за изпълнение на инструкции, които са включени в съдържанието на текста – за изброяване и отнасяне на частите на тялото една към друга и др.

Уменията, които се формират за деца, навършили пет години, са значително по-сложни от учебното съдържание, което е предвидено за децата на четири години. Резултатите от теста биха могли по-точно да диференцират базовите умения, необходими за изграждане на езиково-комуникативни компетентности. За постигането на тези цели вече се изисква едно по-високо ниво на езиково-когнитивни умения, които са комплексни.

Диференцираща роля на теста

1. Индивидуални характеристики на децата

- Тест на Бине–Търман

Диференцирането на логически и понятийни структури е задължително за разбиране и дефиниране на понятия (като части на тялото или предмети от всекидневието). Разграничаването на децата с конкретно мислене, които описват единствено как изглежда нещо, от тези, които могат да обяснят подробно защо и как се използва даден предмет, показвайки своето понятийно мислене, позволява да се направи индивидуализация на задачите още на това ниво на развитие на езиково-когнитивните умения. Следователно разграничаването на конкретната от понятийната представа у децата на пет години ще улесни работата на учителя не само по езика, където се борави с думите, участва се в диалози, но и в ситуациите по околна среда, където се класифицират обектите и явленията, както и по математика, където се въвеждат понятията за фигура, малко, много и др.

Повтарянето на изречения показва в каква степен са усвоени граматическата структура на изречението, съгласуването на частите, както и завършването на мисълта му. При тези задачи се открояват децата, които имат устойчиво усвоена синтактична структура, от тези, които още нямат умение за изграждане на изречение. Това затруднява разбирането и следването на инструкция. Диференцирането на рецептивните умения за слушане и разбиране, отговаряне на въпроси и намиране на конкретна информация ще позволи на децата от тази възраст да решават индивидуални задачи, така че да могат да работят на съответното свое ниво.

Ясно се обособяват продуктивните речеви умения за назоваване, съставяне на изречения, разпознаване на думи и др., които са част от цялостното развитие на детето на тази възраст. Следователно тяхното добро идентифициране и развитие по време на учебните ситуации ще позволят на детето добра социална активност и взаимодействие с останалите деца – участие в комуникацията на групата, създаване на съгласувани изречения и др.

Тестът има връзка с учебни дисциплини като рисуване на предмети и форми, конструиране с различни материали и следване на модели и др.

- Експериментите на Пиаже за логическо мислене, класификация, консервация позволяват да се идентифицират умения за логическо разбиране на речеви отношения, правене на сравнения и оценяване на количество.

Оценка на способностите на децата на 5 години

Практическото обработване и анализирането на получените резултати имат своята динамика. Нейното регистриране може да стане, като се наблюдава таблицата или като се попълни протоколът с данните на всяко от децата.

- Таблица 4, която е от матричен тип, визуализира динамиката в отговорите на детето, което значително улеснява изготвянето на оценката и планирането на учебно-познавателни и социално мотивирани дейности.

Таблица 4. Матрица за оценка на уменията на петгодишните

Оценявана област	Примерна задача	Не се справя	Справя се с помощ	Справя се самостоятелно	Мотивирана дейност
Езикова компетентност (дефиниране, повторение)	Определения на думи (стол, кукла); повторение на изречения	Не дава дефиниции; изказът е ограничен или неразбираем.	Дава частични определения; повтаря с грешки.	Дава логични определения; повтаря изречения с малки грешки.	Дава точни и обобщени дефиниции; речта е свързана и граматична
Памет и слухова последователност	Повторение на 4 числа; възпроизвеждане на изказ	Не може да възпроизведе поредица от елементи.	Повтаря 1–2 елемента; несигурност.	Успява да възпроизведе основната последователност.	Повтаря последователно, без затруднение.
Разбиране на инструкция и изпълнение	Изпълнение на 3 поръчки в последователност	Не изпълнява инструкции или ги бърка напълно.	Изпълнява задачи с помощ или в разбъркан ред.	Следва инструкции с минимални насоки.	Изпълнява инструкции точно и уверено.
Логическо мислене (експерименти на Пиаже)	Сравнение на дължина, брой, тегло, форма (сламки, монети, пластилин)	Не разпознава основни логически отношения.	Показва начален опит за сравнение, но с грешки.	Сравнява с разбиране; логическите връзки са частично ясни.	Сравнява самостоятелно; аргументира отговорите си.
Пространствено възприятие и конструкция	Сглобяване на правоъгълник от две части (пасианс)	Не успява да сглоби или да манипулира с обекти.	Подрежда с помощ; липса на точност.	Сглобява фигура самостоятелно, но бавно.	Сглобява фигура с лекота и без помощ.
Сензорна преценка (тегло, форма)	Оценка по усещане (коя кутийка е по-тежка)	Не различава или не реагира на тегло/форма.	Ограничена способност за преценка	Разпознава по усещане; обяснява избора си.	Преценява с точност и обяснява логично.
Социална и емоционална адаптация (въпросник)	Заговаряне с връстници; контрол на емоции; участие в игра	Изолира се, не реагира, проявява емоционална неувереност.	Участва частично, но не разбира социалната динамика.	Участва в група; изразява емоции с думи.	Общува пълноценно, регулира емоции и съдействия.

Педагогически протокол за петгодишните

I. Общи данни

Име на детето: _____

Възраст: _____ Група/клас: _____

Дата на наблюдението: _____

Наблюдаван от: _____

II. Оценка по области на развитие

1. Логическо мислене

При задача за сравняване на предмети (например дължина на сламки, брой предмети, тегло на фигурки) детето:

- не разбира инструкцията и не може да изпълни задачата;
- изпълнява с помощ, но с неточности;
- проявява разбиране и търси одобрение;
- справя се самостоятелно, с проявена мотивация и интерес.

Преценка: _____

2. Моторика

При рисуване на триъгълник, подреждане по модел или срязване по контур детето:

- не следва образец или се отказва;
- изпълнява задачата, но с липса на прецизност и пространствена ориентация;
- възпроизвежда формата с частични грешки;
- изпълнява точно, уверено и с добра координация.

Преценка: _____

3. Езиково-комуникативна компетентност

При задачи за назоваване на действия и повторение на сложно изречение детето:

- не успява да възпроизведе думи или фрази;
- повтаря механично, без разбиране;
- отговаря непълно, с едносрични или неточни изрази;
- говори с пълни изречения, използва разнообразен речник и участва в разговор.

Преценка: _____

4. Слухова синхронизация и памет

При задача за повторение на 5 числа или следване на последователни инструкции детето:

- не може да повтори или следи инструкцията;
- повтаря 1–2 елемента, но лесно се разсейва;
- възпроизвежда повечето елементи с известна несигурност;
- повтаря точно, разбира и изпълнява указанията без подкрепа.

Преценка: _____

III. Обобщение и препоръки

Силни страни на детето: _____

Трудности, които се наблюдават: _____

Препоръчителни дейности за стимулиране: _____

Необходими педагогически подкрепи (ако има): _____

- Препоръки за актуална педагогическа работа

ПРАКТИЧЕСКИ ПРЕПОРЪКИ ЗА РАБОТА С ТЕСТА НА БИНЕ–ТЪРМАН И ЕМОЦИОНАЛНО-СОЦИАЛЕН ВЪПРОСНИК ЗА ДЕЦА НА КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 6 ГОДИНИ

Обучението на шестгодишните деца все по-отчетливо се насочва към формиране на комплекс от компетентности, които го подготвят за училищния етап на обучение. Ясно са поставени задачите за отговаряне на въпроси и формулиране на такива, изказване на детето по дадена ситуация и определяне на качества, свързани с доброто, лошото, толерантността и т.н., на участниците в нея и др. Засилено е съдържанието, което задава социалния и културния контекст на уменията на децата. Устойчиво се изгражда представа за циклите в живота (сезоните), жизнените цикли на растенията, природните цикли и др. Областите на развитие са свързани с езиково-комуникативната способност на детето да разпознава звукове, мястото на звуковете в думата, думи, думите в изречението, мястото на думите в изречението.

Формират се различните изречения по вид, като се обръща внимание на разликата в интонацията им. На този етап се засилва фокусът към оформяне на графомоторните умения, които са в основата на усвояването на писането и четенето. Фината моторика, необходима за писането, се подкрепя от грубата моторика и цялостното възприемане на собственото тяло в пространството.

Уменията, които проверяват тестът на Бине–Търман и експериментите на Пиаже за шестгодишните, са представени в табл. 5.

Таблица 5. Картографиращи умения за шестгодишните

№	Задача от теста	Измервани умения	Тип компетентност
1	Сутрин или следобед е?	Формиране на представа за времеви отрязъци, изразени с качествена езикова оценка	Когнитивна представа за време, която е номинирана с абстрактни понятия за време
2	Какво липсва в картинката?	Допълването на информация е базово умение, което се основава на логическата представа, която е свързана с активния речник от номинации. При допълването работи логическата обвързаност част от цяло-цяло.	Лексикална компетентност, разбиране на информация и поставянето ѝ в конкретна ситуация
3	Повтаряне на изречения (16–18 срички)	Словесна памет, слухово внимание, граматическа потенция. Задачата продължава да оформя интонационния рисунък на завършената мисъл. По-дългите изречения изискват отнасяне към ситуацията на тяхната действителност още в момента на слушането. Това подкрепя вниманието и паметовите процеси.	Езикова/слухова/паметова. Развиват се способности на децата да могат да чуват и разбират по-сложни инструкции или изречения. Подготовка за четене.
4	Завързване на възел	Фина моторика, последователност, конструктивно действие е необходимото умение за следващото писане и четене. При тях се изискват координация око-ръка, прецизно следване на ред, поле с информация и т.н.	Моторно умение за проследяване, /последователно/ когнитивно
5	Разбиране втора степен (ако вали сняг и силен вятър)	Разбиране на причинно-следствени връзки, речева логика	Логическа/ езикова/ социална
6	Преброяване на 13 копчета	Броење, внимание, когнитивна последователност	Когнитивна, числова, внимание
7–13	Експерименти (сламки, пластилин, монети)	Логическо мислене, сравнение	Логическо мислене/абстрахиране

Учебно съдържание

В тази възраст особено внимание се отделя на развитието на фонематичния слух и създаването на кратки разкази, като се работи по различни модели за създаване – слушане и допълване на разказ, слушане и диференциране на факти от текста и др.

Работи се и върху съгласуването на думите в словосъчетания и/или изречения. Математиката продължава развиването на умения по разпознаване на геометрични фигури, форма, цвят, ориентиране в пространството, по различни количества и базови варианти за сравнение. Ориентирането във времето и пространството е друг основен познавателен модел, който се включва във всички учебни ситуации. Спортът е насочен към идентифициране на тялото в пространството, като се застава в различни конфигурации – редица, колона, по двама, по един и т.н.

Учебните ситуации се структурират с игрови подходи, като се развиват умения за наблюдение, сортиране, групиране, правене на избор. Значително по-широко място е отделено на ролевите игри.

Диференцираща роля на теста

1. Индивидуални характеристики на децата

- Тест на Бине–Търман

Разширяването на езиковата компетентност на децата в тази възраст се характеризира с добре развита базова грубомоторна координация и с фина моторика. Изоставането или неналичието на моторна дейност вече говори за значими проблеми в развитието. Затова задачи от типа на завързване на възел, преброяване на определен брой копчета са много показателни за актуалното състояние на детето. При недостатъчно добре развити моторни умения дейностите, които могат да ги подкрепят, са свързани с координацията око–ръка, координацията на движението на долните и горните крайници по предварително дадена инструкция – в часовете по физическо, но и в часовете по бит и технологии, изобразителна дейност. Във всички задачи трябва да се вземат предвид степента на разбиране на инструкцията, степента на отчитане на характеристиките на ситуацията, времето на задържане на вниманието. В учебното съдържание за тази възраст има система от задачи за допълване на симетричен образ на предмет, за намиране на еднакви части, за намиране на излишния предмет и т.н. Изборът и разширяването на дейности с такива задачи биха могли да повлияят значително за постигането на търсената координация око–ръка и оттам – и на финомоторните дейности. Това идва да ни покаже, че при липса или непълнота на някои от наблюдаваните с теста на Бине–Търман умения те трябва да се разглеждат не като отделни изолирани компетентности, а като част от цялостното когнитивно развитие. Само тогава ще може да се разработи система от допълнителни задачи, които да подкрепят един или друг фрагмент от дефицита.

Разширяват се компетентностите за следене на сюжет на дейност или текст. Работи се по формиране на представи от втори ред, което изисква надграждане на абстрактните редове от понятия с техните обобщени формати.

Повтарянето на изречения се разширява и води към обогатяване на представите за заобикалящия свят. Тази компетентност надгражда способността да се идентифицират белези като части от цялото и да се включват отново в него. Повтарянето на изречения има отношение и към много от дейностите на детето в началното училище – разбиране на последователност от действия в дадена задача, чуване и разбиране на инструкция, чуване и разбиране на текст и т.н. Затова степента на постижение на задачата за повторение на изречение е много важна. Съществува вероятност част от децата да не могат да повторят изречението, защото имат слаба способност да извършват репродуктивни дейности. За да се разбере дали това е така, или не, се правят допълнителни задачи – като преписване на система от графични символи, сортиране, преброяване и др. В тези задачи водещото умение е продължителността на дейността. При невъзможност да се изпълни заданието се търсят проблеми с вниманието или проблеми с мотивирането на продължителността на действието или наличието на креативност, която нарушава изпълнението на задачата. Ето защо при идентифициране на определен дефицит намирането на предпоставката за дефицита се извършва вече със средствата на учебното съдържание. Важно е да се отбележи, че се налагат излизане от ритъма на учебните помагала и насищане на дейността на детето със задачи, които маркират търсения проблем.

Тестът има връзка с всички предметни области.

Езиковите и комуникативните умения се отнасят предимно до темите, свързани с текст, разбиране на текст, памет, структура на изречението и интонационно оформяне. Фокусът на развитието на умения е в разбирането, изразяването, речевите модели, смислово и интонационно оформената фраза, което е проектирано към предстоящото усвояване на граматика в първи клас.

Математическите умения са отнесени към сравнението, което е ключова мисловна операция, върху която се базират разбирането, абстрактна информация и т.н. Фокусът на развитие на компетентността е по отношение на брой, числова редица, пространствена ориентация, елементарна логика.

Изобразителното изкуство може да се разпознае в задачите от инструмента непряко чрез използването на елементи и фигури. Но е възможно да се прилага и директно в процеса на учебните ситуации, като се натоварват визуалното възприятие,

въображението и се изграждат сложни образи със система от геометрични фигури. Тази структура е заложена и като архетипен модел, идващ от българската шевица и нейното „пикселно“ взмо.

Създаването на визуално устойчиви модели може да се допълни с учебните ситуации по конструиране и технологии, в които се използват материали в разнообразни пространствени комбинации и форми. Конструирането с различни материали, като се следва инструкцията за изпълнение на модела/моделите, е сложна познавателна операция, която в известен смисъл параметрична представата уменията на 10-годишните. Затова откриването на някои първични затруднения и работата по тяхното преодоляване са свързани с учебно-познавателния ресурс, който се развива и в началното училище.

В системата от ключови компетентности представените задачи от теста може да бъдат отнесени към уменията за учене и инициативност и предприемачество. Връзката на задачите от теста с учебните ситуации по език и комуникация, математика, конструиране, изобразително изкуство ориентира работата към разбиране и изразяване, концентрация, задържане на вниманието и следване на инструкции, действие в нови контексти.

Това предполага, че насищането с мултидисциплинарни дейности по време на учебните ситуации е средство за преодоляване на забелязани при тестването проблеми в развитието и/или способ за създаване на разширени по обхват задачи за забелязани по време на тестването изпреварващи учебно-познавателни нива на децата.

- Експериментите на Пиаже за логическо мислене, класификация, консервация позволяват да се идентифицират умения за логическо разбиране на речеви отношения, правене на сравнения и оценяване на количество.

Образователната област математика има пряка връзка с резултатите от експериментите за сравнение на сламки, монети, пластилин, защото дава представа как децата сравняват дължина, обем тегло, форма; както и как броят и определят количества, за да може да се формира разбирането за „повече“, „по-малко“, „същото“. Тези сравнения са свързани и със съдържанието на учебните ситуации по природен свят. Там има системно наблюдение и сравняване на обекти, както и формулиране на причинно-следствена връзка. Причинно-следствената връзка се отнася и до развитието на умения от ситуациите в социалния свят, защото обосновава начина на прилагане на уменията

във всекидневните ситуации. Не остава настрана и развитието на фината моторика и пространственото мислене.

2. Време, необходимо за провеждане на тестването и оценка на получените резултати

Време за провеждане на теста – не повече от 15 минути. Време за попълване на въпросника – не повече от 5 минути. Време за систематизиране на отговорите – не повече от 30 минути. Структуриране на оценката – не повече от 30 минути. В рамките на един час се постига информация за индивидуалното състояние и се набелязват аспектите, в които ще се редуцира учебното съдържание за децата, изоставащи в развитието си, и ще се завиши учебното съдържание за даровитите деца.

Тестът може да се попълни и в електронен вид (вж. Приложението). Това позволява да се прави лесно сравнение между резултатите от поредни тествания на едно дете или между резултатите на група деца.

Данните от теста могат да се интерпретират спрямо готовността на детето да участва в съвместни дейности от начина, по който следва инструкции, включва се в комуникация, работи с внимание. Съответно резултатите дават възможност да се планират дейности, за да се постигнат горните умения.

Резултатите от теста лесно се описват в оценка на актуалното състояние на детето, като се следват логиката на задачите и уменията, демонстрирани при изпълнението на задачите.

ОЦЕНКА НА СПОСОБНОСТИТЕ НА ДЕЦАТА НА 6 ГОДИНИ

Практическото обработване и анализирането на получените резултати имат своята динамика. Нейното регистриране може да стане, като се наблюдава таблицата или като се попълни протоколът с данните на всяко от децата.

- Таблица 6, която е от матричен тип, визуализира динамиката в отговорите на детето, което значително улеснява изготвянето на оценката и планирането на учебно-познавателни и социално мотивирани дейности.

Таблица 6. Матрица за оценка на уменията на шестгодишните

Оценявана област	Примерна задача	Не се справя	Справя се с помощ	Справя се самостоятелно	Мотивирана дейност
Езикова компетентност	Съставя изречения, използва богат речник, разбира текст.	Използва отделни думи; затруднява се с разбирането.	Съставя кратки изречения с пропуски; използва основен речник.	Формира пълни изречения; разбира съдържанието.	Използва сложни изречения; изразява идеи свободно.
Когнитивно развитие	Следва инструкции, решава задачи, описва обекти.	Следва частично инструкции; нужда се от постоянна помощ.	Следва прости указания; изпълнява с подкрепа.	Следва последователни инструкции самостоятелно.	Решава задачи самостоятелно и предлага решения.
Логическо мислене	Категоризира, сравнява, разбира причинно-следствени връзки.	Затруднява се с логически връзки; дава случайни отговори.	Прави елементарни сравнения; разбира част от връзките.	Сравнява логично; прави връзки между обекти и идеи.	Аргументира логически избор; мисли абстрактно.
Моторика и координация	Рисува елементи, манипулира с ножица, подрежда фигури.	Неуверен в движенията; не изпълнява фини задачи.	Изпълнява задачи с помощ; двигателните действия са несигурни.	Изпълнява фини задачи с точност.	Действа сръчно и самостоятелно при всякакви задачи.
Слухова и зрителна памет	Повтаря изречения, запомня последователности, брой точно.	Забравя елементи; не следва поредица.	Запомня част от информацията; има нужда от повторение.	Повтаря и запомня успешно речеви и визуални елементи.	Запомня точно и възпроизвежда последователности.
Социално-емоционално развитие	Общува с връстници, изразява емоции, съдейства в група.	Не общува; проявява тревожност или агресия.	Проявява колебливо участие; нужда се от подкана.	Общува уверено; регулира емоции; включва се в дейности.	Инициативен, гъвкав в общуването, проявява емпатия.

Педагогически протокол за дете на 6 години

I. Общи данни

Име на детето: _____

Възраст: 6 години Група/клас: _____

Дата на наблюдението: _____

Наблюдаван от: _____

II. Оценка по области на развитие

1. Логическо мислене

При задача за сравняване на предмети (например дължина на сламки, брой предмети, тегло на фигурки) детето:

- не разбира инструкцията и не може да изпълни задачата;
- изпълнява с помощ, но с неточности;
- проявява разбиране и търси одобрение;
- справя се самостоятелно, с проявена мотивация и интерес.

Преценка: _____

2. Моторика

При рисуване на основни форми, подреждане по модел или срязване по контур детето:

- не следва образец или се отказва;
- изпълнява задачата, но с липса на прецизност и пространствена ориентация;
- възпроизвежда формата с частични грешки;
- изпълнява точно, уверено и с добра координация.

Преценка: _____

3. Езиково-комуникативна компетентност

При задачи за назоваване на предмети/действия и повторение на сложно изречение детето:

- не успява да възпроизведе думи или фрази;
- повтаря механично, без разбиране;
- отговаря непълно, с едносрични или неточни изрази;
- говори с пълни изречения, използва разнообразен речник и участва в разговор.

Преценка: _____

- Препоръки за актуална педагогическа работа

Представената идея за използване информацията събрана с предложения инструмент за нуждите на педагогическата организация на учебното съдържание на детето може да се разглежда и като форма за индивидуализация на процеса на обучение. Картината, която може да се опише чрез идентифициране на актуалното му познавателно и емоционално ниво, освобождава напрежението, с което се прави системата от задачи при различен потенциал на детето. Вписването на различното индивидуално темпо в общото на учебното съдържание и степента на тяхното постигане дава точно свободата на планирането от страна на учителя.

Детайлизираното описание, което се получава с помощта на предлагания инструмент, позволява по-лесно представяне и мотивиране на постижението на дете в екипа от педагогически специалисти, пред родителите, администриращите процеса на обучение. Това намалява степента на формализъм на оценката и дори спомага за получаване на по-добро педагогическо взаимодействие между различните участници в процеса. Респективно, създаване на по-устойчива среда за развитие на детето.

ПЕДАГОГИЧЕСКА РЕФЛЕКСИЯ И АНАЛИЗ ПРЕЗ КОМПЕТЕНТНОСТЕН И ПСИХОЛОГИЧЕСКИ РАКУРС НА СПОСОБНОСТИТЕ НА ДЕЦАТА В НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ. РЕФЛЕКСИВНОСТТА КАТО ПРИНЦИП НА ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ТЕХНОЛОГИЯ

Педагогическата рефлексия осигурява ново разбиране за качество на педагогическата технология като съвместна/единна/съизмерима. По силата на дидактическото единство на учебния процес, при който резултатът от дейността на учителя и ученика е единен, то рефлексивността на учителя и в още по-висока степен, ако е налице и рефлексивност при ученика, води до съизмеримост на дейностите преподаване и учене, съизмеримост на процеса, който се случва по време на обучението. Отнесена към педагогическата действителност, рефлексивността извежда на преден план необходимостта и способността за осъществяване на своеобразна супервизия, в чиито рамки могат да бъдат наблюдавани:

- регистрация на изпълняваната дейност;
- контрол върху нея;
- както и нейната автокорекция.

През последните десетилетия понятието *рефлексия* придобива все по-широка употреба. Използва се за означаването на практически необозрим кръг от явления. То проникна и твърдо се установи в наукознанието. Най-общо казано, там разглежданото понятие се употребява по-скоро като метафора на някаква форма на научно „самосъзнание“. Наред с алгоритъма: *събиране на факти – тяхното интерпретиране*, в науката се наложи по-ефективен подход: *формулиране на хипотеза – нейното емпирично доказване*. Чрез втория посочен подход става възможно получаването на факти с по-високо качество. Това на свой ред позволява тяхното почти директно вграждане в съществуващата парадигма, представена главно от нейните закономерности и теории, включително и за нейното преразглеждане.

В психологията понятието *рефлексивност* намира прием и се използва за назоваването на твърде широка палитра явления. Най-последователно и обосновано е включването му като едно от психичните новообразувания, характерни за периода 6–9-годишни. „Рефлексията наред с преднамереността и вътрешния план на действие представлява едно от основните психични новообразувания, възникващи в началния училищен възрастов период (6–9 години). Тя осигурява възможността детето да

съпоставя действията си със зададената цел, да открива грешки и да ги коригира, както и да осмисля собствените си мисловни процеси“ (Давыдов, 1986: 141).

Установяването на рефлексивност по отношение на външна и вътрешна активност е сложен, постъпателен процес. Спрямо външната активност тя може да бъде проследена в следния ред: отначало по отношение на *операциите*, после по отношение на *действията* и най-накрая по отношение на цялостната *дейност*.

Компетентностният подход е предмет на изследване на редица изследователи.

Давидов (1986) представя компетентността като развитото умение за самонаблюдение, осъзнаване, контрол и корекция. Виготски (1934) смята, че компетентността се формира в зоната на близкото развитие чрез вродена рефлексия. Създателят на модела за експерименталното учене Колб (1984) поставя рефлексията след опита и преди концептуализацията и приложението в цикъла на ученето. Тази йерархия е интересна от гледна точка на намиране на мястото на теста на Бине–Търман, експериментите на Пиаже и социално-емоционалната оценка, тъй като показва, че измереният опит на учениците, ако се осмисли спрямо педагогическата рефлексия (на учителя и ученика), ще подкрепи процеса на концептуализация на учебното познание и реалното приложение. Тогава компетентността е в непрекъснатото преминаване между действие и самонаблюдение.

В настоящата част ще представим различни нива на рефлексия на учениците от начален етап на обучение по отделни фрагменти от учебното съдържание. Акцент ще бъде поставен върху съдържанието по български език, доколкото го приемаме за ядро на процеса на учене.

Ще анализираме модели за оценка на цели модули от учебното съдържание – фонетика, морфология, синтаксис, текст. Това са основните раздели в учебното съдържание. В групата на начален етап сме включили и седемгодишните деца, защото приемаме, че предучилищната група е етап от ограмотяването. Тя е задължителна и изисква покриване на определено учебно съдържание.

Абстрактните говорни звукове са теоретично обосновани модели на звукова продукция в конкретен национален език. Те са получени по пътя на експерименталното проучване на реалното звуково продуциране, но описанието им е абстрактно, тъй като се прави звук по звук. Такова самостоятелно съществуване в говорната дейност имат само гласните звукове. Останалите не могат да се произнасят самостоятелно. Ако това е необходимо, например при изговаряне на азбуката, тези звукове винаги са придружени от допълнителен звук. В естествения говорен поток звуковете се реализират в зависимост от условията, наложени от дистрибуцията и съчетаемостта им.

Тази обвързаност на звуковете оказва влияние върху артикулационната позиция, която заемат говорните органи при произнасянето на даден звук. Например звукът „л“ в думите „Лили“ и „лале“ има частично променен артикулационен модел. Това се получава в резултат на различното действие на говорните органи при учленяването на „л“ в комбинация с предни и задни гласни.

Звукопроизводството на всеки индивид е уникално. Въпреки че съществуват основни универсални артикулационни позиции за произнасянето на даден звук, те частично се модифицират в речевата практика на всеки говорещ. Присвояването на абстрактния модел на звуковата система от уникалното произносително умение на индивида показва, че езиковата реалност се развива като част от индивидуалното речево поведение на всеки член на езиковата общност. В процеса на общуването речта се деиндивидуализира и се формализира, като се подчинява на стандартизирани комуникационни модели. По този начин в научното описание на езиковите реалности се губи представата за индивидуалната субективация на речта, а фокусът се измества изцяло върху обективните характеристики на комуникацията.

Говорната дейност е специфична за човека, тъй като тя е свързана с произвеждането на смислоразличителни звукове. Познати са най-различни източници на звукове, но те не са смислоразличителни. Някои от тях се използват като сигнали (за тревога, за храна и т.н.).

Говорната дейност е сложна и изисква съучастието на различни морфофункционални, неврологични и психични системи. Взаимодействието между тези системи и невъзможността за ясно дефиниране на границите на техните функции водят до терминологичен проблем.

Изучаването на езиковите феномени е свързано с разгърнато, последователно и функционално описание. Схематизацията на дадено явление изисква намирането на достоверен метод, чрез който явлението да бъде декомпозирано на отделни елементи и представено в структуриран модел. Йерархичните структури в езиковата система не позволяват линейни модели. Затова е трудно да се постигне абсолютна линейност в описанието на преходите между различните нива на речевата организация (например от фонетично към фонологично ниво). В този контекст се налага разработването на система за координация между отделните компоненти чрез описание на рефлексията на езика.

Таблица 7. Рефлексия на езика

Възраст	Примерни тестови задачи	Фонетични умения	Рефлексивни прояви	Тип рефлексия
7 г.	Повторение на 5 цифри; назоваване на дни от седмицата	Слухова диференциация, последователност, ударение	Забелязва трудности при повторение; поправя се; търси подкрепа.	Регистрация и начална корекция
8 г.	Назоваване на римуващи се думи; фонемна дискриминация	Осъзнаване на звукови прилики и разлики	Сравнява звукове, създава думи по звук; експериментира с рима.	Контрол и осъзнаване на звукова структура
9 г.	Замяна на начални/крайни звуци; корекция при четене	Съзнателна манипулация на звукове	Коригира се при неправилен звук; анализира дума по звукове.	Самоконтрол и корекция
10 г.	Обяснение на фонетични разлики; работа със сложни думи	Интегриране на фонетично знание с езиково осмисляне	Обяснява защо дадена дума звучи така; аргументира звукова структура.	Вербална фонетична рефлексия
Експерименти на Пиаже	Измервани умения	Форма на рефлексия	Тип компетентност	Ниво на рефлексивност
7–13 Задачи	Логика, абстрактно мислене, консервация	Откриване на противоречие, мисловен преход	Логическа/количествена	Планиране, обяснение, аргументация
14. Въпросник за поведение	Емоции, социални реакции, саморегулация	Рефлексия върху емоции, действия и взаимодействие	Социална/емоционална	Вътрешна рефлексия, Аз-осъзнаване

Български език и литература (БЕЛ)

В учебните програми по български език и литература на учениците е поставена основна цел за овладяване на графичната система – езикова и математическа, чрез развитие на техника за кодиране и декодиране на разнородни абстрактни понятия като: звук–буква–звук, число–цифра–количество. Това е основата, върху която ще се развие цялостната учебно-познавателна система на учене. Следователно, е важно да се знаят нивото и компетентността на децата на тази възраст и да се следи динамиката на посоченото по-горе развитие с класически форми на контрол – диктовка, редактиране, допълване на текст и т.н. Чрез уроците по български език и литература се развиват мисленето, въображението и познавателните интереси на учениците. В различните етапи на обучение се решават съответно и различни задачи. В първи клас, в който се намират 7-годишните, се осъществява структуриране на лексикалното поле в темите на предбуквения и буквения период, техниката на четене и писане.

Структурирането на учебното съдържание още от първи клас поставя проблеми на фонетиката. Например: „Повторението на пет цифри“ е слухова дискриминация. Проверява се слушането с разбиране в последователност на тяхното произвеждане. Подобно фонологично осъзнаване е налично и в по-горните класове.

В текстовете за следващите възрасти има: повторение на сложни изречения с тяхната синтактична и интонационна характеристика, което показва фонемно-римовата актуална структура на речевата компетентност на второкласниците. На ниво фонологично осъзнаване в тази задача се дава преднина на фонемното и ритмичното изпълнение на зададена езикова структура.

В трети клас чрез теста се проверяват фонемна замяна и повторение на фактологична информация. Първата задача е за умението за редактиране на текст, а втората – за регистриране и запомняне на фактическа информация. Това е ниво от съдържанието на обучението в четене с разбиране.

При 9-годишните акцентът се поставя върху оценяването на способностите за фонемна замяна и откриване и разпознаване на смисловата промяна. Продължава работата на фонологично ниво и се развива фонемната осъзнатост на учениците в тази възраст. Това вече е свързано с утвърждаване на фонемната рефлексия на езика, което се доразвива в следващия етап на обучение.

При 10-годишните в теста се търси обяснение на звуковите сходства, на сложните думи; използва се асоциативно назоваване. Проверява се умението за правене на звуков анализ, за класификация на звукове по предварително определени критерии.

ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРОТОКОЛ ЗА ОЦЕНКА НА ФОНЕТИЧНАТА РЕФЛЕКСИЯ

Възрастов обхват: 7–10 години

I. Общи данни

Име на детето: _____

Възраст: _____ Клас: _____

Дата на оценката: _____

Оценяващ: _____

II. Оценка по фонетично-рефлексивни индикатори

Фокус на оценката	Описание на задачата/поведение	Ниво на рефлексия	Отбелязване
Разпознаване на начални звукове	Назоваване на думи с еднакъв начален звук	Регистрация	☐ ниско ☐ средно ☐ високо
Разделяне на думи на звукове	Сегментиране на дума по фонемии (например „котка“)	Контрол	☐ ниско ☐ средно ☐ високо
Самокорекция на произношение	Поправя се при неправилен звук.	Корекция	☐ не ☐ частично ☐ да
Осъзнаване на римуващи се думи	Избира или създава думи с рима.	Регистрация и осмисляне	☐ ниско ☐ средно ☐ високо
Замяна на фонемии	Променя първи/последен звук и осъзнава разликата.	Осмисляне и трансформация	☐ ниско ☐ средно ☐ високо
Обяснение на фонетична промяна	Вербализира защо дадена дума звучи различно.	Езикова рефлексия	☐ не ☐ частично ☐ да

III. Обобщение

Силни страни:

Наблюдавани затруднения:

Препоръки за педагогическа подкрепа:

Необходими дейности за стимулиране на фонетична рефлексия:

- игри с рима и звук
- задачи за сегментиране и сливане на срички/звукове
- упражнения за самопроверка при четене и говор

Подпис на оценяващия: _____ Дата: _____

Учебно съдържание

ПРОВЕРКА НА МОРФОЛОГИЧНАТА РЕФЛЕКСИЯ НА 7–10-ГОДИШНИТЕ

1. Възраст и развитие на морфологични умения спрямо учебното съдържание

Възраст	Морфологични умения
7 г. (1.–2. клас)	Започва осъзнаване на промяната на думите според граматични категории. Използва флексии, без да ги осмисля съзнателно.
8–9 г. (3. клас)	Осъзнава основни морфологични връзки (например множествено число, вид на глаголите). Умее да образува нови думи.
10 г. (4. клас)	Разпознава морфологична структура, осъзнава връзки между сродни думи, използва съзнателно словообразуване.

2. Ниво на морфологична рефлексия в задачите

Компонент	Проявление в задачите	Ниво на морфологична рефлексия
Осъзнаване на граматична форма	Повторение на изречения, числа, категории	Средно до високо
Словообразуване	Тълкуване на абстрактни думи, речева генерация	Високо
Флексия и съгласуване	Изречения, свободна реч	Средно
Анализ на морфемна структура	Частично, при думи с ясно изразени наставки	Частично

ПРОВЕРКА НА СИНТАКТИЧНАТА РЕФЛЕКСИЯ НА 7–10-ГОДИШНИТЕ

„Едно свързано за себе си в душата ни съчетание, готово за реч, е съобщение. Изречено съобщение е изречение“ (Пенчев, 1984). В школната практика май е прочетена само втората част на определението. Загубено е някъде по пътя на технологизирането и педагогизирането разбирането, че можеш да изкажеш изречение със свързано в душата ти съчетание, готово за реч. Тоест в изказването на изречение от особено значение е емоцията, мотивацията за казване на нещо. Според М. Пенчева (1998): „Езиковото обозначавање се основава не просто на отразяването на света в човешкото съзнание, а нещо далеч по-сложно – на активна намеса в това отражение чрез избора на онова, което е важно за човешкото общуване.“ Правото на избор на човешко

общуване в анализирания корекционен подход е това, което се потиска чрез него. Още повече че същата авторка определя, че зависимостта между човека и езика би следвало да се осмисля като „одушевеност“ (пак там). Изучаването на изречението в училище е широко застъпено. То се разглежда като строеж, интонация, структура и т.н. Многопосочността на разглеждането му позволява да се правят описания от различна гледна точка.

Л. Андрейчин определя изречението като „съобщение или мисъл на деен мисловен процес на свързване на две представи – предмет (субект, същина) и някаква негова особеност или проява“ (по Пенчев, 1984).

Изречението е представително за определена конкретна ситуация. Според това разбиране предназначението на езика (речта) е да бъдат пресъздадени дадени ситуации, които се установяват (преживяват, наблюдават) в реалното онтологично поле, където протича животът на конкретния индивид. Изречението, което включва в състава си думи от различен ранг, е силно обвързано със ситуацията и актуалната необходимост. Чрез него се осъществяват цялост и самостоятелност на функционирането на езика. По ранг изречението е по-високо от този на думата, а интонацията го прави и по-многозначно като същност. Изречението има своята външна страна – формална, или граматическа, и вътрешна – логическа, или психологическа. Интересна е дискусията на представителите на психологическата теория по повод на това, дали изречението разлага представата, или съединява две представи, дали процесът на създаване на изречение е аналитичен, или синтетичен. В крайна сметка надделява твърдението, че изречението се постига на основание на аналитико-синтетична основа.

В съответствие с това в изречението може да се разпознае: а) дали и доколко правилно и пълно е дефинирана съответната ситуация; б) разполагат ли лицата с необходимия речников запас; в) имат ли наличното умение за описание; г) умее ли авторът на дадено описание (реч) да използва адекватни синтактични средства при пресъздаването на ситуацията.

ПРОВЕРКА НА СИНТАКТИЧНА РЕФЛЕКСИЯ НА ЕЛЕМЕНТИ ОТ ЗАДАЧИТЕ НА ТЕСТА ЗА 7–10-ГОДИШНИ ДЕЦА

1. Възраст и развитие на синтактичната рефлексия

Възраст	Синтактични умения
7 г.	Разбиране и възпроизвеждане на прости изречения. Начало на съгласуване по род и число
8 г.	Начално осъзнаване на разликите между прости и сложни изречения
9 г.	Развитие на способност за съставяне на сложни изречения. Овладяване на словоред
10 г.	Съзнателен синтактичен анализ. Способност за корекция и формулиране на аргументирани конструкции

Задача	Описание	Синтактичен компонент	Ниво на рефлексия
1	Обяснение на думи	Съставяне на изречения	Средно
4	Генериране на 60 думи	Няма	Ниско
5	Повторение на изречения	Възпроизвеждане на структура	Високо
6	Назоваване на животни	Без синтаксис	Ниско
7–13	Експерименти на Пиаже	Неезикови	Ниско

Протокол за наблюдение и оценка на синтактичната рефлексия

I. Данни за детето

Име: _____
 Възраст: _____ Клас: _____ Дата: _____
 Изследващ специалист: _____

II. Задачи за наблюдение и оценка

№	Описание на задачата	Синтактичен компонент	Ниво на рефлексия (Н/С/В)	Коментари / наблюдения
---	----------------------	-----------------------	---------------------------	------------------------

1	Повторение на изречения с 20–22 срички	...	(Н/С/В)
2	Поправяне на изречения с граматични грешки	...	(Н/С/В)
3	Подреждане на разбъркани думи в правилно изречение	...	(Н/С/В)
4	Съставяне на просто и сложно изречение по зададени думи	...	(Н/С/В)
5	Идентифициране на подлог и сказуемо в изречение	...	(Н/С/В)
6	Свързване на изречения чрез съюзи (и, но, защото и др.)	...	(Н/С/В)

Легенда за ниво на рефлексия: Н – ниско; С – средно; В – високо

III. Общо заключение на специалиста

Възраст и синтактична рефлексия

Заклучителни бележки

Представената възможност да се разгледат получените резултати от оценка на учебно-познавателното ниво на децата е учениците с разработения инструмент е насочена към съвременната образователна реалност – деца и ученици от ново поколение. Пред нас не стои темата поколенческите особености, които в последните години дават значително по-различно информация за профила на съвременните подрастващи. Пред нас стои въпросът за една променена образователна парадигма като процес и като очаквани резултати от този процес. Една от фразите, които се наложи в последните години е, че светът не е същият. Тази нова реалност е факт и докато се пренастрои цялостната образователна система, на педагозите има трябва практически приложими

и гъвкави инструменти, които да способстват за по-лек преход в светът, който не е същият.

Деца и ученици от ново поколение имат различен подход на усвояване на учебното съдържание. На този етап на анализ може да кажем, че в този различен подход успешно си партнират класическата присъствена форма на обучение, както информационните дигитални модули, които стават все по-интегрирани в процеса на обучение. Неусетно класно-урочната система на обучение се променя и придобива значително различен профил. В нейното пространство са вписани различни средства – електронна среда за обучение, дигитални източници на информация, променена активност на родителите към процесите, променена представа за достъпност до информация на децата и учениците. На този фон работата върху нов системен модел и средства за формиране на самооценка, изискват от учителите гъвкавост и отвореност на пространството на класната стая, учебното съдържание, инструкцията на задачите, отношение . В този смисъл предоставянето на разнообразни, практически приложими инструменти е наложително и част от протичащата промяна.

Тестът Бине-Търман диференцира способности на целия спектър познавателни компетентности на децата и учениците. Представеният вариант за разбиране на резултатите от гледна точка на възможностите за картографиране с непосредствена обвързаност с учебните резултати и тяхната педагогическа рефлексия дава значително по-голям списък от характеристики за наблюдаване на многообразието от компетентности на децата и учениците от техните педагози. Разширяването им се налага от това, че се променя профилът на достигането и използването на информацията в процеса на учене, както се променя и профилът от способности и тяхната социална предпоставеност. Например, вниманието на децата и учениците е променено базово поради характерът на информационните източници. На тази основа вече се променя и бързината и дълбочината на преработката на тази информация. Променя се представата за добре свършена задача.

Педагогическите резултати като удовлетворен от получените компетентности ученик и удовлетворен от създадената технология за това учител е една от възможностите, чрез които може да се преодолее моментното напрежение в осъвременяващата се образователна система. Рефлексията е свързана и с това какво се очаква да се научи ученикът във време, което не е същото. Процес, който е значително по-бавен и работата с предложения инструмент може да изиграе роля като буферна зона между новото и старото.

ОПИСАНИЕ НА ПРИЛОЖЕНИЕТО

Приложението се състои от 2 части – част 1 е насочена към измерване на когнитивното развитие, а част 2 – към социално-емоционалното развитие. Част 1 включва тестовете за деца и ученици на възраст 4–10 години. Това, което е важно да се знае за използването ѝ, е, че децата/учениците трябва да са спокойни и да не са претоварени – най-подходящ момент е в началото на деня, да не се предхожда попълването от някаква форма на изпитване и да е на място, на което няма разсейващи фактори.

Инструментът е насочен само за индивидуално ползване, за диференциране от страна на учителите и има за цел да изведе някои насоки, които да покажат доколко е приложим и работещ във всяка категория деца и ученици, но не е предназначен за оценка или сравнение на групи.

Както беше посочено, целта не е измерване на покриване на стандарти, а ориентиране в конкретната група предвид на локалните специфики, местата, на които има много деца и ученици с билингвистичен профил, спецификата на всяка една група/клас. В тази рамка учителят може да направи оценка за общото ниво на групата/класа, както и да провери кои деца/ученици се справят повече или по-малко успешно с поставените задачи и по този начин, съпоставяйки резултатите с информацията и от колеги, и с тази от втората част на теста, да определи нивото на всяко дете/ученик.

За максимално улеснение в Приложението е включена опростена скала за отбелязване на дадените отговори.

Част 2 е еднаква за всички деца/ученици независимо от календарната им възраст. Тук се измерва взаимодействието с връстниците, в каква степен детето/ученикът инициира взаимодействие, в каква степен е прието от групата на връстниците, какъв е емоционалният тонус. За тази част е важно информацията да бъде попълнена от педагог, който познава детето/ученика продължително време.

Скалата съдържа подскалите: *Приемане от страна на връстниците; Взаимодействие с връстниците по собствена инициатива; Себерегулация и Емоционален тонус.*

Подскалата *Приемане от страна на връстниците* включва три айтема („Връстниците го канят да играят“; „Връстниците го уважават“ и „Връстниците го изолират“ (реверсиран айтем, който се прекодира).

Подскалата *Ефективно взаимодействие с връстниците* включва 3 айтема („Изразява положителни мисли за себе си и другите“, „Взаимодейства с широк кръг връстници“ и „Участва ефективно в много дейности“).

Подскалата *Инициране на взаимодействия с връстниците* включва 4 айтема („Иницира взаимодействие с връстниците по собствена инициатива“, „Предлага помощ, когато е необходимо“, „Изолира се от връстниците си“ (реверсиран айтем, който се прекодираща) и „Заговаря връстниците си“).

Подскалата *Себeregуляция* съдържа 8 айтема („Разбира последствията от поведението си“, „Учи от минали грешки“, „Реагира агресивно“ (реверсиран айтем, който се прекодираща); „Контролира гнева си“, „Изразява емоциите си по подходящ начин“, „Разбира потребностите на другите“, „Отстъпва или прави компромис“, „Уважава чувствата на другите“).

Подскалата *Емоционален тонус* съдържа 3 айтема („Тъжен е“ (реверсиран айтем, който се прекодираща); „Щастлив е“ и „Потиска чувствата си“ (реверсиран айтем, който се прекодираща).

Инструментът е апробиран с 455 деца и ученици от четирите категории, обхванати от Наредбата за приобщаващото образование, и техните връстници извън тези категории, към които се отнасят и голям брой деца и ученици с билингвистичен профил.

Съпоставянето на информацията от двете части позволява изготвянето на индивидуален профил, както и търсенето на подкрепа в случаите, в които това се налага, тъй като подкрепата независимо за коя категория деца и ученици става въпрос, не може да се осигури само от страна на общообразователните учители.

Гъвкавостта и вземането предвид на всички взаимодействащи си индивидуални и семейни фактори и фактори на средата създават рамката за развитие на всяко дете и ученик.

Това се потвърждава и от отговора на въпроса, как са обвързани когнитивното и социално-емоционалното развитие при изследваните категории деца и ученици и какви фактори имат отношение към този проблем. Относно основните тенденции, характеризиращи всяка една категория деца и ученици от гледна точка на когнитивното и социално-емоционалното им развитие, заключението от изследванията показва, че независимо към коя категория се отнасят, всички деца и ученици имат потенциал за личностно развитие и когнитивното и социално-емоционалното им развитие са в спектъра на високи стойности. Същевременно във всяка категория се забелязва

специфика във взаимодействието на индивидуалните и факторите на средата. Отчетени са разлики в когнитивното и социално-емоционалното развитие, като надарените и децата и учениците извън четирите категории се справят по-добре в когнитивен план, а децата и учениците извън четирите категории имат и значително по-добро социално и емоционално развитие, особено тези без билингвистичен профил.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бине, А., Симон, Т. (1936). Измерване на интелигентността. София.
- Выготский, Л. С. (1982). Мышление и речь. Москва: Педагогика (оригинальное издание: 1934).
- Выготский, Л. С. (2001). Психология. Изд. Эксмо-Пресл 2000 ISBN 5-04-004708-8
- Давыдов, В. В. (1986). Проблемы развивающего обучения. Москва: Педагогика.
- Давыдов, В. В. (1996). Теория развивающего обучения. Москва: ИНТОР.
- Женевската декларация за правата на детето от 1924 г.)
- Кацаров, Д. (1965). Предговор. Бине, Симон. Измерване на интелигентността. София.
- Пенчев, Й. (1984). Строеж на българското изречение. София: Наука и изкуство.
- Buzan, T. (2006). The Mind Map Book. BBC Books.
- Carré, P. (1992). L'analyse des compétences. Paris: Éditions d'Organisation.
- Carré, P., & Caspar, P. (2005). Traité des sciences et des techniques de la formation. Paris: Dunod.
- Dewey, J. (1933). How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process. Boston, MA: D. C. Heath & Co. (оригинално издание: 1910).
- Dewey, J. (1938). Experience and education. New York: Macmillan.
- Jarvinen, K., & Uusikylä, K. (2001). Pedagoginen johtajuus. Helsinki: WSOY.
- Jarvinen, K. (2006). Reflection and learning in early childhood education (неофициална публикация, рецензирана статия).
- Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kubli, F. (1979). Piaget's cognitive psychology and its consequences for the teaching of science. *European Journal of Science Education*, 1(1), 75–81. <https://doi.org/10.1080/0140528790010109>
- Liu, C., Solis, L., Jensen, H., Zosh, J., Hirsh-Pasek, K., Hopkins, E., Whitebread, D., & Michnick Golinkoff, R. (2017). Neuroscience and learning through play: A review of the evidence. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.11789.84963>
- Müller, U., & Carpendale, J. I. M. (2000). The role of social interaction in Piaget's theory: Language for social cooperation and social cooperation for language. *New Ideas in Psychology*, 18(2–3), 139–156. [https://doi.org/10.1016/S0732-118X\(00\)00004-0](https://doi.org/10.1016/S0732-118X(00)00004-0)
- Matusov, E., & Hayes, R. (2000). Sociocultural critique of Piaget and Vygotsky. *New Ideas in Psychology*, 18(2–3), 215–239. [https://doi.org/10.1016/S0732-118X\(00\)00009-X](https://doi.org/10.1016/S0732-118X(00)00009-X)
- Novak, J.D., & Gowin, D.B. (1984). Learning How to Learn. Cambridge University Press.
- Shayer, M. (2010). Intelligence for education: As described by Piaget and measured by psychometrics. *British Journal of Educational Psychology*, 81(1), 1–16. <https://doi.org/10.1348/000709907X264907>
- Solih, M., Ahmed, N., Moosa, V., Shareefa, M., & Wider, W. (2024). Research trends and patterns on emotional intelligence in education: A bibliometric and knowledge mapping during 2012–2021. *Education*, 14(1) [article e2024-0025]. <https://doi.org/10.1515/edu-2024-0025>
- Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ЧАСТ 1 КОГНИТИВНО РАЗВИТИЕ

КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 4 ГОДИНИ

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Кубчета с основните цветове;
- Изрязан от хартия правоъгълник и друг, който е разрязан по диагонал;
- Две кутийки (може от кибрит), които са пълни с пластилини. Едната е с два пъти повече пластилин от другата.

Инструкция за работа

Колеги, на Вашето внимание е инструмент за оценка на степента на развитие на детето, който е изграден от три части:

- тест на Бине–Търман
- експериментални задачи на Пиаже
- въпросник за учителя

Предварителна подготовка

За теста на Бине–Търман е необходимо да си набавите няколко клечки кибрит, лист и молив.

За експериментите на Пиаже – 10 монети с една и съща стойност (5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.), две еднакви сламки за пиене, две топчета пластилин.

Останалите задачи не изискват допълнителни материали.

Изпълнение на задачите

Всяка от задачите има описание на действието, което трябва да извършите.

Веднага при изпълнението на задача отбележете решението на детето. След това продължете към следващата задача.

Въпросник

Въпросникът се попълва за всяко от децата. За него е необходимо да сте наблюдавали детето и неговото взаимодействие в работата на групата/класа.

1. Кажете ми на колко години си?

Оценка: Отговор без грешка.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

2. Нарязване по подражание на фигури от 3 кибритени клечки:

„Можеш ли да наредиш като мене фигури от тези клечки?“ Експериментаторът дава 3 кибритени клечки на детето и сам той с други 3 клечки нарязва последователно посочените фигури и изчаква детето да ги нареди по подражание.

Оценка: Най-малко 2 вярно подредени фигури.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

3. Рисуване на квадрат с молив:

„Виж аз какво ще рисувам.“ (Експериментаторът рисува квадрат на бял лист с молив.) „Сега рисувай ти същото.“ Дава му същия лист, на който е нарисувал квадрата, но има място и за рисунка на детето.

Оценка: Фигурата на детето трябва да има 4 прави ъгъла.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

4. Повтаряне на 4 цифри:

„Аз ще ти кажа цифри, а ти ще ги повториш. Искаш ли?“ (Експериментаторът прочита всяка цифра за 1 секунда.)

а) 4–7–3–9

б) 2–8–5–4

в) 7–2–6–1

Оценка: Най-малко една група трябва да повтори вярно.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

5. Повторения на изречения с 12–13 срички:

„Слушай сега, аз ще ти прочета нещо, а ти трябва да го повториш.“

а) Името му е Иван и е добро момче.

б) Когато минава влакът, ще чуем свирка.

в) Ние прекарахме добре в гората.

Оценка: Най-малко едно изречение съвсем вярно (от трите).

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

6. Разбиране от първа степен: „Какво трябва да направиш...“

а) Когато ти се спи?

б) Когато ти е студено?

в) Когато си гладен?

Оценка: Най-малко два верни отговора.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Експерименти

За експериментите са ви необходими предварително подготвени сетове:

- две еднакви по цвят и дължина сламки за пиене на течности;
- десет еднакви монети (например от 5, 20, 50 ст. или 1 или 2 лв.);
- две еднакви топчета от пластилин;
- бели листове и два черни молива.

7. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

8. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях, но се разминават дължините им.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

9. Сравнение

Монетите се подреждат по пет в две редици.

Редиците са успоредни, но в едната редица разстоянието между монетите се разминава.

Въпрос: В двете редички еднакъв брой монети ли имаме?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

10. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по големина. Въпрос:

Двете топчета еднакви ли са по форма?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

11. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземаме в двете ръце.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

12. Сравнение

Поставяме на масата две различни топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземем в двете си ръце и усетим тежестта им. Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

13. Сравнение

Поставяме на масата две еднакви топчета пластилин. Едното топче го размесваме и правим цилиндър.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по големина?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 5 ГОДИНИ

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Кубчета с основните цветове;
- Изрязан от хартия правоъгълник и друг, който е разрязан по диагонал;
- Две кутийки (може от кибрит), които са пълни с пластилини. Едната е с два пъти повече пластилин от другата.

Инструкция за работа

Колеги, на Вашето внимание е инструмент за оценка на степента на развитие на детето, който е изграден от три части:

- тест на Бине–Търман
- експериментални задачи на Пиаже
- въпросник за учителя

Предварителна подготовка

За теста на Бине–Търман е необходимо да си набавите няколко клечки кибрит, лист и молив. За експериментите на Пиаже – 10 монети с една и съща стойност (5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.), две еднакви сламки за пиене, две топчета пластилин. Останалите задачи не изискват допълнителни материали.

Изпълнение на задачите

Всяка от задачите има описание на действието, което трябва да извършите.

Веднага при изпълнението на задача отбележете решението на детето. След това продължете към следващата задача.

1. Именува (при показване) основните цветове: червено, зелено, жълто, синьо.

„Какъв цвят има това кубче (или кръгче)?“

Оценка: Не допуска грешка при нито един от цветовете.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

2. От детето се иска да покаже последователно дясната си ръка, лявото си ухо и дясното си око:

„Покажи ми дясната си ръка, сега лявото си ухо, а сега дясното си око.“

Оценка: Три верни отговора от три показвания или пет отговора от 6 показвания.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

3. Определение по употреба или по-високо от употреба:

„Каж ми какво е стол, вилица, кукла, молив, маса?“

Въпросът за всеки следващ предмет се поставя, след като се получи отговор за предишния.

Оценка: Необходими са 4 верни определения от 6 показвания.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

4. Пасианс

От детето се иска да съедини правоъгълник, разделен по диагонал, като му се показва цял правоъгълник със същите размери (10 x 5 см). Двата правоъгълника се поставят на разстояние 2 см. *„Можеш ли да направиш от тези парчета една цяла фигура като тази?“* (Показва му се целият правоъгълник.)

Оценка: Два верни от три опита. Всеки опит за една минута.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

5. Сравняване на две тежести

Материал: две еднакви по вид кутийки (кибритени, но облепени по един и същ начин), с различно тегло – 3 гр и 15 гр. Кутийките се поставят пред детето последователно в три опита: 3 гр – 15 гр; 15 гр – 3 гр; 3 гр – 15 гр. *„Искам да ми кажеш коя кутийка е по-тежка.“* (като се поставят на отворените длани на двете ръце и се сравняват)

Оценка: От трите опита най-малко два верни.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

6. Изпълнение на три поръчки

„Постави ключа на стола, затвори вратата и донеси кутията.“ Предметите за изпълнение на поръчките трябва предварително да бъдат поставени на съответното място.

Оценка: Трите задачи трябва да се изпълнят от детето без грешка в същия ред, в който са дадени.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Експерименти

За експериментите са ви необходими предварително подготвени сетове:

- две еднакви по цвят и дължина сламки за пиене на течности;
- десет еднакви монети (например от 5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.);
- две еднакви топчета от пластилин;
- бели листове и два черни молива.

7. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за _____ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

8. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях, но се разминават дължините им.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за _____ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

9. Сравнение

Монетите се подреждат по пет в две редици.

Редиците са успоредни, но в едната редица разстоянието между монетите се разминава.

Въпрос: В двете редици еднакъв брой монети ли имаме?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за _____ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

10. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по големина.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по форма?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за _____ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

11. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземаме в двете ръце.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за _____ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

12. Сравнение

Поставяме на масата две различни топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземем в двете си ръце и усетим тежестта им. Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за _____ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

13. Сравнение

Поставяме на масата две еднакви топчета пластилин. Едното топче го размесваме и правим цилиндър.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по големина?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за _____ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Колеги, опишете наблюдавана реакция или решение на задачите, които смятате, че не са обхванати в отговорите.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 6 ГОДИНИ

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Кубчета с основните цветове;
- Изрязан от хартия правоъгълник и друг, който е разрязан по диагонал;
- Две кутийки (може от кибрит), които са пълни с пластилин. Едната е с два пъти повече пластилин от другата.

Инструкция за работа

Колеги, на Вашето внимание е инструмент за оценка на степента на развитие на детето, който е изграден от три части:

- тест на Бине–Търман
- експериментални задачи на Пиаже
- въпросник за учителя

Предварителна подготовка

За теста на Бине–Търман е необходимо да си набавите няколко клечки кибрит, лист и молив.

За експериментите на Пиаже – 10 монети с една и съща стойност (5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.), две еднакви сламки за пиене, две топчета пластилин. Останалите задачи не изискват допълнителни материали.

Изпълнение на задачите

Всяка от задачите има описание на действието, което трябва да извършите.

Веднага при изпълнението на задача отбележете решението на детето. След това продължете към следващата задача.

1. Кажете ми сега сутрин ли е, или след обяд?

Въпросът се задава точно.

Оценка: Не се допуска грешка в отговора.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

2. Кажете ми можеш ли да разбереш какво липсва на тази картинка?

На детето се показват последователно човешки глави в профил, като на първата липсва окото, на втората – устата, на третата – носът. Една човешка фигура в анфас, на която липсват ръцете.

Оценка: Трябва да се получат три верни отговора от четири показани.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

3. Повторение на изречения с 16–18 срички:

„Слушай, аз ще ти прочета нещо, а ти трябва да го повториш.“

а) Днес беше весело, намерихме едно мишле в капана.

б) През лятото Иван ходи да лови риба.

в) Ще изляза на разходка. Моля, дай ми сламената шапка!

Оценка: Необходимо е да се повтори най-малко едно от трите изречения съвсем вярно или две с по една грешка.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

4. Завързване на възел

На детето се дават две връзки за обувки и му се казва: „Завържи ги така, че да не се развържат.“

Оценка: Трябва да са завързани на възел. Отбелязва се времето за завързването.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

време за изпълнениемин.

5. Разбиране втора степен

„Какво трябва да направиш?“

а) Ако вали дъжд и ти си на улицата.

б) Ако видиш, че къщата ви гори.

в) Ако заминаваш и изпускаш влака.

Оценка: Необходимо е най-малко два отговора да са верни.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

6. Да преброи 13 еднакви копчета

„Можеш ли да преброиш колко копчета има тук?“

Преброяването се извършва два пъти (може ли да отброява).

Оценка: Най-малко при единия от двата пъти преброяването да е вярно.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Експерименти

За експериментите са ви необходими предварително подготвени сетове:

- две еднакви по цвят и дължина сламки за пиене на течности;
- десет еднакви монети (например от 5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.);
- две еднакви топчета от пластилин.

7. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

8. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях, но се разминават дължините им.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

9. Сравнение

Монетите се подреждат по пет в две редици. Редиците са успоредни и равни на дължина.

Въпрос: В двете редички еднакъв брой монети ли имаме?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

10. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по големина. Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по форма?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

11. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземаме в двете ръце.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

12. Сравнение

Поставяме на масата две различни топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземем в двете си ръце и усетим тежестта им. Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

13. Сравнение

Поставяме на масата две еднакви топчета пластилин. Едното топче го размесваме и правим цилиндър.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по големина?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Колеги, опишете наблюдавана реакция или решение на задачите, които смятате, че не са обхванати в отговорите.

.....
.....
.....

КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 7 ГОДИНИ

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Кубчета с основните цветове;
- Изрязан от хартия правоъгълник и друг, който е разрязан по диагонал;
- Две кутийки (може от кибрит), които са пълни с пластилин. Едната е с два пъти повече пластилин от другата.

Инструкция за работа

Колеги, на Вашето внимание е инструмент за оценка на степента на развитие на детето, който е изграден от три части:

- тест на Бине–Търман
- експериментални задачи на Пиаже
- въпросник за учителя

Предварителна подготовка

За теста на Бине–Търман е необходимо да си набавите няколко клечки кибрит, лист и молив.

За експериментите на Пиаже – 10 монети с една и съща стойност (5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.), две еднакви сламки за пиене, две топчета пластилин.

Останалите задачи не изискват допълнителни материали.

Изпълнение на задачите

Всяка от задачите има описание на действието, което трябва да извършите.

Веднага при изпълнението на задача отбележете решението на детето. След това продължете към следващата задача.

1. Да докосне 4 кубчета в определен ред.

Пред детето се нареждат в права линия, без да се долепят едно до друго, 4 еднакви по цвят и големина кубчета. Експериментаторът казва на детето: „Гледай в какъв ред аз ще докосвам кубчетата, за да направиш и ти същото след мен.“ Правят се три опита.

Ред на докосването за първия опит: **1, 3, 2, 4**; за втория опит: **2, 3, 1, 4**; за третия опит: **2, 4, 1, 3**. *Оценка:* От трите опита поне два трябва да са верни.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

2. Да повтори 5 цифри в правилен ред.

„Аз ще казвам цифри, а ти слушай, за да можеш след това да ги повториш!“ Всяка цифра се произнася за една секунда. **3, 1, 7, 6, 9; 4, 2, 8, 3, 5; 9, 8, 1, 7, 6.**

Оценка: От трите опита поне един трябва да бъде верен.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

3. Да завърже панделка (ширит) на фльонга.

На детето се дава 30 см тясна панделка или ширит (по-добре цветен) и му се показва от също такава панделка завързана фльонга на малка пръчка. Казва му се: *„Искам да завържеш тази панделка така, както е вързана тази тук. Ето ти пръчица.“* Моделът се оставя пред детето. Може да го разгледа по-подробно.

Оценка: Пълна оценка, ако завърже фльонгата за една минута.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

4. Разлика между два предмета

Експериментаторът казва на детето: *„Ти нали си виждал муха? А пеперуда? Сега ми кажи по какво се различават муха от пеперуда?“* По същия начин – по какво се различават камък от яйце; дърво от стъкло.

Оценка: Необходими са поне два верни отговора от трите въпроса.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

5. Експериментаторът дава на детето лист хартия и молив, показва му на друг лист нарисуван ромб и му казва: „Прерисувай ми на твоя лист тази фигура!“

Правят се три опита.

Оценка: От трите опита два трябва да бъдат верни, прерисуваната фигура да наподобява ромб.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

6. Кажете ми дните от седмицата.

Оценка: Не се допуска грешка.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Експерименти

За експериментите са ви необходими предварително подготвени сетове:

- две еднакви по цвят и дължина сламки за пиене на течности;
- десет еднакви монети (например от 5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.);
- две еднакви топчета от пластилин.

7. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

8. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях, но се разминават дължините им.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за__минутути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

9. Сравнение

Монетите се подреждат по пет в две редици. Редиците са успоредни и равни на дължина.

Въпрос: В двете редички еднакъв брой монети ли имаме?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за__минутути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

10. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по големина.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по форма?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за__минутути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

11. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземаме в двете ръце.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за__минутути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

12. Сравнение

Поставяме на масата две различни топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземем в двете си ръце и усетим тежестта им. Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за__минутути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

13. Сравнение

Поставяме на масата две еднакви топчета пластилин. Едното топче го размесваме и правим цилиндър.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли са по големина?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за__минутути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

Колеги, опишете наблюдавана реакция или решение на задачите, които смятате, че не са обхванати в отговорите.

.....
.....
.....

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Кубчета с основните цветове;
- Изрязан от хартия правоъгълник и друг, който е разрязан по диагонал;
- Две кутийки (може от кибрит), които са пълни с пластилин. Едната е с два пъти повече пластилин от другата.

Инструкция за работа

Колеги, на Вашето внимание е инструмент за оценка на степента на развитие на детето, който е изграден от три части:

- тест на Бине–Търман
- експериментални задачи на Пиаже
- въпросник за учителя

Предварителна подготовка

За теста на Бине–Търман е необходимо да си набавите няколко клечки кибрит, лист и молив.

За експериментите на Пиаже – 10 монети с една и съща стойност (5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.), две еднакви сламки за пиене, две парчета пластилин. Останалите задачи не изискват допълнителни материали.

Изпълнение на задачите

Всяка от задачите има описание на действието, което трябва да извършите. Веднага при изпълнението на задача отбележете решението на детето. След това продължете към следващата задача.

1. Броене от 20 до 0

Експериментаторът казва: „*Ти нали знаеш да броиш до 20? Сега искам да изброиш от 20 до 0: 20, 19, 18... и т.н. Хайде започни!*“

Оценка: Без грешка за 40 секунди.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

2. Разбиране трета степен

Експериментаторът казва на детето: „*Какво трябва да направиш?*“

- а) когато си счупил нещо, което не е твое
- б) когато отиваш на училище и виждаш, че закъсняваш
- в) когато някое другарче те удари, без да иска

Въпросите се задават последователно, след като детето е отговорило на предходния.

Оценка: Необходими са два верни отговора от трите въпроса.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

3. Загубената топка на поляната

Пред детето се поставя нарисуван на бял картон кръг с диаметър 6 см, като се оставя отвор от 1 см. „Това е полянката, на която е изгубена една топка. Сега искам да влезеш в тази поляна и да потърсиш топката. Ето с този молив ще отбелязваш къде ще я търсиш. Хайде започни! Влез в полянката (стадиона) през вратичката!“

Оценка: Последователно обхожда пространството.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

4. Сравнение на две неща

„Кажете ми по какво си приличат?“

- а) дървата и каменните въглища
- б) ябълката и прасковата
- в) желязото и среброто
- г) параходът и автомобилът

Оценка: Необходими са поне два верни отговора от 4-те въпроса.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

5. Определение, по-високо от употреба

Експериментаторът пита детето: „Кажете ми какво е?“

- а) автомобил
- б) тигър
- в) картоф
- г) войник

Оценка: Необходими са два верни отговора от 4-те въпроса. Определението трябва да се направи чрез привеждане към съответно родово понятие – предмет, превозно средство, човек, зеленчук и т.н.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

6. Познаване на шест монети

Нареждат се: 5 ст., 1 ст., 10 ст., 2 ст., 50 ст., 20 ст.

Оценка: Детето трябва да разпознае посочените монети.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Експерименти

За експериментите са ви необходими предварително подготвени сетове:

- две еднакви по цвят и дължина сламки за пиене на течности;
- десет еднакви монети (например от 5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.);
- две еднакви топчета от пластилин;
- бели листове и два черни молива.

7. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

8. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях, но се разминават дължините им.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за___минути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

9. Сравнение

Монетите се подреждат по пет в две редици.

Редиците са успоредни, но в едната редица разстоянието между монетите се разминава.

Въпрос: В двете редички еднакъв брой монети ли имаме?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за___минути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

10. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по големина. Въпрос:

Двете топчета еднакви ли са по форма?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за___минути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

11. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземаме в двете ръце.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за___минути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

12. Сравнение

Поставяме на масата две различни топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземем в двете си ръце и усетим тежестта им. Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за___минути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

13. Сравнение

Поставяме на масата две еднакви топчета пластилин. Едното топче го размесваме и правим цилиндър.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по големина?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐верен отговор (за___минути) ☐грешен отговор ☐отказва да отговори

Колеги, опишете наблюдавана реакция или решение на задачите, които смятате, че не са обхванати в отговорите.

.....
.....
.....

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Кубчета с основните цветове;
- Изрязан от хартия правоъгълник и друг, който е разрязан по диагонал;
- Две кутийки (може от кибрит), които са пълни с пластилин. Едната е с два пъти повече пластилин от другата.

Инструкция за работа

Колеги, на Вашето внимание е инструмент за оценка на степента на развитие на детето, който е изграден от три части:

- тест на Бине–Търман
- експериментални задачи на Пиаже
- въпросник за учителя

Предварителна подготовка

За теста на Бине–Търман е необходимо да си набавите няколко клечки от кибрит, лист и молив.

За експериментите на Пиаже – 10 монети с една и съща стойност (5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.), две еднакви сламки за пиене, две парчета пластилин. Останалите задачи не изискват допълнителни материали.

Изпълнение на задачите

Всяка от задачите има описание на действието, което трябва да извършите. Веднага при изпълнението на задача отбележете решението на детето. След това продължете към следващата задача.

1. Изследователят пита детето: „Коя дата е днес?“ (ден от седмицата, месец, година, ден от месеца)

Оценка: Допуска се грешка до 3 дни в числото на месеца.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

2. Сравняване на 5 тежести с разлика помежду им от 3 грама

Пред детето се поставят 5 съвсем еднакви по форма, големина и цвят кутийки, но с тегло: 3, 9, 12, 15, 18 грама. Експериментаторът казва: „Тези кутийки са еднакви на вид, но са с различно тегло. Искам да ги подредиш от най-леката до най-тежката последователно.“ Показва процедурата на сравнение две по две с двете ръце. Правят се три опита.

Оценка: От трите опита два трябва да бъдат верни.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

3. Повтаряне на 4 цифри в обратен ред

„Внимавай, аз ще ти кажа няколко цифри, които ти трябва да повториш в обратен ред: 6, 5, 2, 8; 4, 9, 3, 7; 8, 6, 2, 9.“ Всяка цифра се чете за 1 сек.

Оценка: За трите опита е достатъчно един да е верен.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

4. Съставяне на изречения от три думи

Експериментаторът най-напред обяснява на детето: „Знаеш ли какво е изречение? Няколко думи, които са свързани така, че да изразяват една мисъл, например: „Аз имам книга.“ Сега аз ще ти кажа няколко думи, които трябва да свържеш в едно изречение“:

- а) момче, река, топка
- б) работа, пари, човек
- в) пустиня, река, езеро

Оценка: Необходими са две изречения от три опита.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

5. Кажете ми кои са месеците на годината?

Опитът се повтаря три пъти. Време за назоваването на дванайсетте месеца във всеки опит – 15 секунди.

Оценка: Допуска се една грешка в назоваването; от трите опита – два верни.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

6. Обяснение на понятие чрез подвеждане на две отделни понятия към едно родово

„Можеш ли да ми кажеш кон и куче какво са?“ Ако детето мълчи, експериментаторът казва: „Кон и куче са животни“, и продължава. „Кажете ми какво са“:

- а) кукла и топка
- б) вилица и лъжица
- в) войник и ловец

Оценка: поне два верни отговора

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Експерименти

За експериментите са ви необходими предварително подготвени сетове:

- две еднакви по цвят и дължина сламки за пиене на течности;
- десет еднакви монети (например от 5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.);
- две еднакви топчета от пластилин;
- бели листове и два черни молива.

7. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

8. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях, но се разминават дължините им.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

9. Сравнение

Монетите се подреждат по пет в две редици. Редиците са успоредни и равни на дължина.

Въпрос: В двете редички еднакъв брой монети ли имаме?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

10. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по големина.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по форма?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

11. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземаме в двете ръце.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

12. Сравнение

Поставяме на масата две различни топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземем в двете си ръце и усетим тежестта им.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

13. Сравнение

Поставяме на масата две еднакви топчета пластилин. Едното топче го размесваме и правим цилиндър.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по големина?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Колеги, опишете наблюдавана реакция или решение на задачите, които смятате, че не са обхванати в отговорите.

.....
.....
.....

КАЛЕНДАРНА ВЪЗРАСТ 10 ГОДИНИ

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Кубчета с основните цветове;
- Изрязан от хартия правоъгълник и друг, който е разрязан по диагонал;
- Две кутийки (може от кибрит), които са пълни с пластилин. Едната е с два пъти повече пластилин от другата.

Инструкция за работа

Колеги, на Вашето внимание е инструмент за оценка на степента на развитие на детето, който е изграден от три части:

- тест на Бине–Търман
- експериментални задачи на Пиаже
- въпросник за учителя

Предварителна подготовка

За теста на Бине–Търман е необходимо да си набавите няколко клечки кибрит, лист и молив.

За експериментите на Пиаже – 10 монети с една и съща стойност (5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.), две еднакви сламки за пиене, две парчета пластилин.

Останалите задачи не изискват допълнителни материали.

Изпълнение на задачите

Всяка от задачите има описание на действието, което трябва да извършите. Веднага при изпълнението на задача отбележете решението на детето. След това продължете към следващата задача.

1. Абстрактни думи – „Каж ми какво значи?“:

- а) милост
- б) любопитство
- в) тъга
- г) изненада

Оценка: Тестът е решен при три верни отговора.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

2. Да повтори 6 цифри.

„Аз ще ти кажа няколко цифри и ти трябва да ги повториш в същия ред“:

- а) 2, 9, 3, 8, 1, 7
- б) 9, 6, 2, 3, 8, 1
- в) 5, 1, 7, 2, 6, 9

Оценка: Необходими са два верни отговора от 3 опита.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

3. Повтаряне на 4 цифри в обратен ред

„Внимавай, аз ще ти кажа няколко цифри, които ти трябва да повториш в обратен ред: 6, 5, 2, 8; 4, 9, 3, 7; 8, 6, 2, 9.“ Всяка цифра се чете за 1 сек.

Оценка: За трите опита е достатъчно един да е верен.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

4. 60 думи за 3 минути

„Искам, когато кажа „почни“, да кажеш колкото можеш бързо всички думи, които ти идват на ума.“ Дава пример: облаци, куче, стол, щастливи и пр. „Хайде почни!“

Думите се записват, както се произнасят.

Оценка: Тестът е разрешен при 60 и повече думи за 3 минути.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

5. Повторение на изречения с 20–22 срички

„Аз ще ти чета изречения, ти ги слушай добре, за да ги повториш точно“:

- а) Под крушата, където децата играят, има хладна приятна сянка.
- б) Вече минава един часът, къщата е много тиха и котката спи.
- в) През лятото дните са топли, през зимата вали сняг и е много студено.

Оценка: Тестът е решен при едно съвсем вярно повторение или при повторение на две изречения с по 1 грешка.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

6. Назоваване на животни (12 за 1 минута)

„Ти познаваш много животни, нали? Кажете ми кои знаете, но колкото можете по-бързо.“

Оценка: Тестът е решен, ако за минута детето назове 12 или повече животни.

☐ верен отговор ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Експерименти

За експериментите са ви необходими предварително подготвени сетове:

- две еднакви по цвят и дължина сламки за пиене на течности
- десет еднакви монети (например от 5, 20, 50 ст. или от 1 или 2 лв.);
- две еднакви топчета от пластилин;
- бели листове и два черни молива.

7. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

8. Сравнение

Двете сламки се поставят успоредно една на друга, като се оставя малко разстояние между тях, но се разминават дължините им.

Въпрос: Тези сламки еднакво дълги ли са?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

9. Сравнение

Монетите се подреждат по пет в две редици.

Редиците са успоредни, но в едната редица разстоянието между монетите се разминава.

Въпрос: В двете редици еднакъв брой монети ли имаме?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

10. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по големина.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по форма?

Оценка: верен/неверен отговор

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

11. Сравнение

Поставяме на масата две топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземаме в двете ръце.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

12. Сравнение

Поставяме на масата две различни топчета пластилин. Сравняваме ги по тегло, като ги вземем в двете си ръце и усетим тежестта им.

Въпрос: Двете топчета еднакво ли тежат?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

13. Сравнение

Поставяме на масата две еднакви топчета пластилин. Едното топче го размесваме и правим цилиндър.

Въпрос: Двете топчета еднакви ли са по големина?

Оценка: *верен/неверен отговор*

☐ верен отговор (за ___ минути) ☐ грешен отговор ☐ отказва да отговори

Колеги, опишете наблюдавана реакция или решение на задачите, които смятате, че не са обхванати в отговорите.

.....
.....
.....

ЧАСТ 2 СОЦИАЛНО-ЕМОЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

СОЦИАЛНИ, ЕМОЦИОНАЛНИ И ПОВЕДЕНЧЕСКИ УМЕНИЯ НА ДЕТЕТО/УЧЕНИКА (за всички възрасти)

Колеги, на базата на опита си, моля да отговорите на изброените твърдения. Използвайте скалата за оценка, за да опишете общия случай на реакции на детето/ученика.

Детето/ученикът се заговаря с връстниците си.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Детето се изолира от връстниците си.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Другите деца го/я канят да си играят.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Разбира последствията от поведението си.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Поведението му/й е ориентирано към постигане на собствени цели.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Детето се учи от минали грешки и не ги повтаря.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Детето реагира агресивно при разногласия.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Връстниците го/я уважават.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Детето контролира гнева си (не избухва и не изпада в гневни изблици).

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Щастлив/а е.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

През повечето време е тъжен/на.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Другите го/я изолират.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Изразява емоциите си по подходящ начин.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Мисли и изказва положителни мисли за себе си и за другите.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Потиска чувствата си.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Когато има нужда, предлага помощ на връстниците си.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Инициира дейности с връстниците си.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Участва ефективно в групови дейности.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Разбира проблемите и нуждите на връстниците си.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Отстъпва или прави компромис с връстниците си, когато е необходимо.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Взаимодейства с широк кръг от връстници.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....

Уважава чувствата на другите.

☐ никога ☐ рядко ☐ често ☐ винаги

Друго – опишете.....